Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1998 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

● 25 декабр, № 52 (3487) ●

ОШКОРАЛИК — ДАВЛАТ МАВҚЕИ

Йил адоғида, одатда, сарҳисоблар қилинади. Ҳаётнинг энг оддий талабларидан бири шуки, ҳар бир одам — жамиятдаги ўрни ёки мавқеидан қатъи назар, ҳар бир меҳнат жамоаси, оила, ҳар бир маҳалла, ҳар бир давлат поёнига етаётган йил давомида кечган умри, эришган ютуқлари, эртанги кун режалари тўғрисида энг аввало ўз-ўзига ҳисобот бериши керак. Ҳисобот дейишимиз бироз баландроқдир, самимий айтганда, ҳар бир инсон ўзига, ўз атрофига бир қараб олиши, ўзини ўзи танқидий баҳолаши, имкониятлари ва амалий натижаларини чоғиштириши жуда зарур.

Президентимизнинг Вазирлар Маҳкамасида вилоятлар, шаҳар ва туманларнинг ҳокимлари билан учрашувидаги ҳамда кеча Тошкентда ўз ишини бошлаган Олий Мажлис сессиясида сўзлаган нутқларини тинглар эканман, кўнглимдан шу мулоҳазалар ўтди. Кичик бир мақолада ўртага қўйилган ҳамма масалаларга тўхталиш қийин. Аммо бу масалалар моҳият эътибори билан ҳаммамизга баб-баробар тегишлики, бунга алоҳида эътибор қилмоқлик лозим бўлади.

Муносабат

Якунланаётган XX асрни инсоният ўз ташаббуси билан Атом асри деб номлади. Янги XXI асрнинг қандай номланиши тўғрисида ҳозирнинг ўзидаёқ анча-мунча таклифлар бор. Уларнинг аввалида «Ахборот» деган сўз турибди. Яъни, инсоният ҳаётининг эндиги юз йиллиги Ахборот асри бўлади. Тўла ахборот олиб турган, ўз фаолиятига доир маълумотлар, таҳлиллар, қиёслар, натижаю башоратларга ўз вақтида эга бўлиб турган кишининг иши, шубҳасиз, юришади. Фан-техника тараққиётида ҳам, қишлоқ хўжалигида ҳам ва ҳатто маданий соҳада ҳам шундай бўлади. Бу — бир фикр. Иккинчи фикр шуки, миллий давлатчилик сиёсатида ҳам Ахборотнинг мавқеи бундан кейин ошади. Раият билан, бошқарув тизими барча бўғинлари билан доимий равишда мулоқот қилиб туриш, мамлакат ҳаётига, миллат манфаатларига дахлдор асосий масалалар юзасидан тегишли машваратлар олиб бориш, халқнинг хабардорлик даражасини ошириш ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Олдинда қандай муаммолар турганини билиш, уларнинг келиб чиқиш сабаблари тўғрисида тасаввурга эгалик — бу муаммоларнинг олдини олиш, зарбини камайтириш имконини беради.

Шу маънода Ислом Каримовнинг Вазирлар Маҳкамасидаги нутқи кенг жамоатчиликда катта қизиқиш уйғотгани табиий. Гапнинг лўндаси, бу маърузада Юртбоши халққа, миллатга мамлакатимиз иқтисодининг бугунги ҳолати, эришилган ғалабаларнинг омиллари, камчиликларнинг сабаблари, ён-атрофимизда, дунёда кечаётган мураккаб ижтимоий-сиёсий жараёнлар, уларнинг бошқа минтақаларга, бошқа мамлакатлар сиёсий ҳаётига таъсири тўғрисида батафсил, дилдан сўзлаб берди. Очиғи, биз бундай ошкораликни эшитиб ўрганган эмасмиз. Аввалари бундай ҳолатлар раиятдан сир тутиларди, ошкор қилинмасди. Президент бугун, таъбир жоиз бўлса, бор гапни борлигича, бутунлигича айтди.

Биргина пахта масаласини олайлик. Бу йил пахтакорларга қийин бўлгани аниқ. 250 минг тонна тола кам етиштирилди. Президент шунча толани сотишдан келадиган даромадни айтганида кўнгил бир ўртаниб кетди. Шу рақам айтилганида мен Юртбошини жон қулоғи билан тинглаётган ҳокимларга, депутатларга қарадим. Улар орасида пахта режаларини уддалаганлари кўп эди, аммо уддалай олмай, етиштирилган ҳосилни ҳатто йиғиштириб улгурмаган туманларнинг ҳокимлари ҳам бор эди. Об-ҳаво маълум қийинчиликларни келтириб чиқаргани билан, айтиш мумкинки, имконият йўқ эмасди, бор эди. Шу 250 минг тонналик қўлдан кетган хирмонни ҳеч бўлмаганда 100-150 минг тоннага камайтирса бўларди.

Президент фақат пахта тўғрисида эмас, бошқа муҳим ҳолатларга ҳам тўхталди. Олтин масаласини олайлик. Олтин баҳоси жаҳон бозорида муттасил тушиб кетаётгани шу соҳага бевосита даҳлдор кишиларгагина маълум. Хабари йўқлар эса «Шунча олтин қазиб оламиз, шунча бойликка эгамиз, нега бойиб кетмаяпмиз, нега тақчилликлар мавжуд» деган содда мулоҳазалар билан банд. Ошкора айтилган гаплар мана шундай жўн «мулоҳаза»ларга яхши жавоб бўлди, деб ўйлайман.

Президент Олий Мажлис минбарида туриб авваллари ҳеч кўтарилмаган, мустақилликдан аввал бу тўғрида ҳеч бир зот чурқ этмаган яна бир мавзуни кўтарди. Ҳар бир давлат деярли ҳар бир соҳада ўз заҳираларига эга бўлиши керак. Оддий бир оила ҳам ҳеч бўлмаганда қиш-қировли кунларга егулик-ичгилигини ғамлаб қўйганидек, ҳар бир давлат ҳам ўз халқи манфаатларидан келиб чиқиб маълум иқтисодий чора-тадбирларни кўриб қўйиши керак. Ҳар қандай ҳолатда ҳам заҳираларни маълум меъёрлар даражасида ушлаб турмоқлик лозим. Президент 1999 йил бюджетининг бош йўналишларини шарҳлар экан, бошқа мамлакатларда, хусусан Россия Федерациясида, қолаверса, бутун жаҳонда юз бераётган айрим нохуш жараёнларнинг Ўзбекистон иқтисодиётига таъсирига тўхталиб халқни келгуси йили таъминотда ҳеч қандай узилишлар бўлмаслигига ишонтирди. Президент сифатида бунга кафолат бераман, дея дангал айтди. Бу — ғоят муҳим гап.

Юртбоши маърузаларида кўтарилган яна бир масала — бу кадрлар масаласи бўлди. Ислом Каримов «Мен ёшларга ишонаман, улардан умидим катта, — деди. — Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва, албатта, бахтли бўлишлари шарт!» дея уқдирди. Ва биз, бу сўзларни оддий шиор сифатида эмас, давлатнинг мақсади, юртбошимизнинг улуғ нияти сифатида қабул қилдик. Мамлакат раҳбари бу сўзларни қайта-қайта такрорлар экан, ҳокимлар эътиборини бу масалага алоҳида қаратди. Нега ҳокимлар эътиборини? Гап шундаки, бугун туманлар, шаҳарлар ва вилоятлардаги тараққиёт, ёш истеъдодлар, янгича фикрлай оладиган кадрларнинг тақдири кўп жиҳатдан айни шу ҳокимларга боғлиқ бўлиб қолди. Улар ўз ёнларига кучли, билимдон, виждонли, чўрткесар одамларни оладиларми ё «жонимнинг ҳузури» дея фақат буюрилган ишларнигина бажарадиган, тўғри бўлса ҳам, нотўғри бўлса ҳам қуллуқ қилиб турадиганларни тўплайдиларми, бунга бефарқ қараб бўлмайди. Ортимиздан жўшқин, фидойи, билимдон, илмга чанқоқ ёшлар келаяпти. Завқи, шиддати балан ёшлар. Жойларда мансабдорлар уларга қандай муносабатда бўлаяптилар, ҳароратли, баъзан эҳтимол мунозарали фикрларини тинглаяптиларми, йўл бераяптиларми? Вақти-соати келиб биз ҳаммамиз ўз ўринларимизни шу ўринбосарларга, мустақиллик шароитида вояга етаётган миллатнинг шунқор ўғил-қизларига бўшатиб беришимизни, бундан бошқа йўл йўқлигини англаб етамизми, ҳаётнинг бу темир қонунини тан оламизми?

Президент масалани шундай қўймоқда. Ёшлар ўқисин, ўргансин. Миллатнинг юкини кўтара оладиган, корига ярайдиган фидойи инсонлар бўлиб етишишсин. Аммо, бу иш ўз-ўзидан бўладиган, ўз ҳолича бажариладиган вазифа эмас. Юртбоши сўзлари билан айтганда «Фарзандларимиз бизнинг ғуруримиздир. Бу ҳар бир инсон учун тушунарли, албатта. Биз ҳақиқатан ҳам ўз фарзандларимиз ва набираларимиз билан фахрланишни истасак, улар замонавий билим ва тажрибага эга, иймонли-эътиқодли бўлишларига, Ватанимиз тарихида ўчмас из қолдирган буюк аждодларимизнинг ишларини давом эттиришларига эришишимиз лозим».

А. МЕЛИБОЕВ

МУШТАРИЙЛАР ҲУЗУРИДА

Одатга кўра, йил адоғида мамлакатимизнинг турли бурчакларида газетамиз муштарийлари билан қизиқарли учрашувлар бўлиб ўтади. Йил давомида эришилган ютуқлар, янги йил режалари тўғрисида муштарийлар билан фикрлашиб олиш, уларнинг танқидий мулоҳазаларини эшитиш ва шу аснода ўз режаларимизни янада бойитиш таҳририятнинг яхши анъанасига айланиб қолган.

Яқинда шундай учрашувлар Бухоро ва Навоий вилоятларида бўлиб ўтди. Газетамиз бош муҳаррири Навоий тоғкон институти, Бухоро Давлат педагогика институти талабалари ҳамда Бухоро вилоят педагог ходимлар малакасини ошириш олийгоҳи тингловчиларига газетанинг янги ижодий режалари тўғрисида батафсил сўзлаб берди. Мазкур учрашувларда таниқли шоир, газетанинг шу икки вилоят бўйича махсус мухбири Тошпўлат Аҳмад иштирок этиб, тингловчиларни янги ёзган шеърлари билан хушнуд этди.

«УНСУРИ АРО ЙЎҚ ҲЕЧ ҲИРСУ ҲАВО»

Руҳият иқлимларида

Аввало бутун оламларнинг эгаси Яратгувчига беҳисоб ҳамд ва санолар бўлғайки, халқимизга муборак ва муқаддас кунларни соғиниб кутмоқ ва қаршиламоқ саодатини насиб этмиш.

Муборак Рамазон хосиятларидан сўз кетар экан, унинг сирли фазилатларидан кўнгил тўлқинланиб, кўзларга ёш қалқийди. Гўё дилнинг тубида сокин хаёлга чўмган уммон қутлуғ ой истиқболига мавжланиб отилади. Ўттиз тонг, ўттиз тун шундай давом этади. Чунки бу ойда Аллоҳнинг бандаларига меҳр-муҳаббатининг ҳужжати «Қуръони Карим» туширилган, Қадр кечаси воқе бўлган. Аллоҳ таборак ва таоло ўзининг дунё аввалида яратган боқий нури-сўнгги пайғамбари, ҳабиби, оламлар фахри Муҳаммад алайҳиссаломни оламга танитган. Машойихлар айтишларича, ибодат ва тақво ҳузурини туймаган кишилар учун дилнинг ёришмоғи, яратгувчисини танимоғи душвордир.

Ахир, инсон ҳеч бир муддао, мақсадларсиз дунёнинг қибла эшигидан кириб, орқа эшигидан чиқиб кетаверишида мантиқ борми? Нега дунёга келди, энди қаерга боради? Еб-ичиб, яратиб, бузиб, дунёни ҳайратга солиб, ернинг остию устидаги бойликларга эга бўлгани ҳолда, оламдан ўн газ матодан бўлак ҳеч нарса олиб кетолмаса?!

Мана энди ибтидога — дунёнинг пайдо бўлиши ва «нури мутлақ»дан мурод надир, деган саволга рўпара келдик. Боқий нур ҳақида ҳазрати устоз Жалолиддин Румий шундай лутф этадилар:

«Нист андар унсураш ҳирсу ҳаво,
Нури мутлақ зинда аз ишқи Худо»

Яъни:

Унсури аро йўқ ҳеч ҳирсу ҳаво,
Нури мутлақ жонидир ишқи худо»

Ҳазрат сўзларини шарҳламоқ ва тафаккур денгизига шўнғимоққа бизда илм қайда-ю, журъат қайда? Шундай бўлса-да, Аллоҳдан мадад, ул кишининг покиза руҳларидан қувват тилаб, бир муриди ихлосманд сифатида маъни мағзини чақишга ҳаракат қиламиз. «Ҳирсу ҳаводан ҳоли нури мутлақ»дан мурод оламлар сарвари Муҳаммад Мустафо саллоллоҳу алайҳи ва салламдир. Аллоҳ оламни яратишдан олдин ҳабиби ва ошиғи Муҳаммад (САВ)нинг нурларини яратди. Бу Нур Ишқнинг аввали бўлиб, «Қуръони Карим» унинг ҳужжатидир. Шу Ишқ туфайли Аллоҳ бутун оламларни яратиб, Муҳаммадни азизу мукаррам, севикли қилишни истади.Шундай Буюк Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин!

Муҳаммад инсондан яралар экан, қандай қилиб унда ҳирсу ҳаво бўлмаслиги мумкин? Ахир, одам жисми тупроқдан бино бўлгани учун ҳам шайтон унга бўйин эгмай лаин бўлган эди. Муқаддас китобларда ёзилишича, «нури мутлақ» Одам Атодан то Исмоил алайҳиссаломгача пайғамбарларнинг оталари жисмига кўчиб юрди. Ва ниҳоят сарвари олам оталари жисмида зуҳур этди. Муҳаммад(САВ)ни болалигида фаришталар кўксини ёриб, уни ҳирсу ҳаводан батамом поклайдилар.

Пайғамбаримиз бутун умрлари давомида инсонларнинг, умматларнинг саодатини, уларга қулайликни, гуноҳлари мағфират қилинишини тиладилар. Ул Зот умматларини дуойи бад қилмаган ягона пайғамбардирлар... Шул боис ҳам ул кишини ёдга олганларида, қуръон тиловат қилинганида беихтиёр мўъминларнинг кўзлари ёшланар.

Замондошимиз, шикастадил бир ожиза ҳам руҳоний олам сирларини англашга бел боғлабди. Бу йўлда азизлар руҳини, Қуръони Карим ва «Ҳадиси шариф»ни ўзига устоз, пири муршид билибди. Аммо ҳайрат ва ҳайронлик, ожизликдан шу ожизона сатрларни қоғозга туширибди:

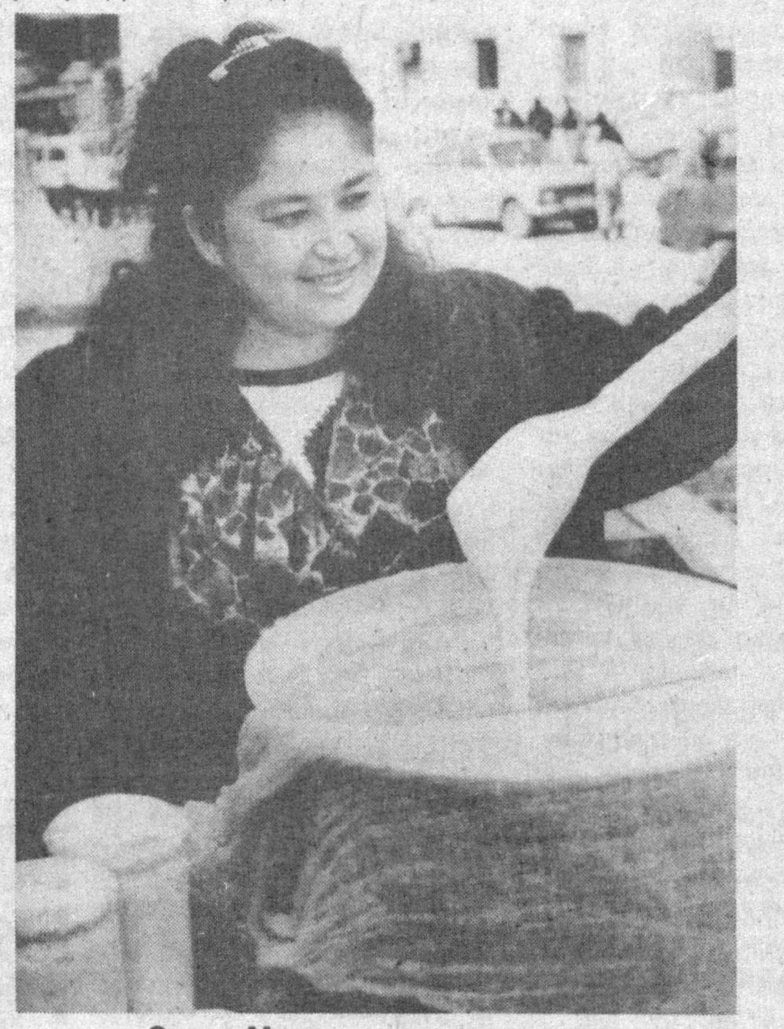

Содиқ Маҳкамов суратга олган

«Сен улуғ қудратсан, Холиқи Аъло,
Аршга лойиқ кўрдинг зоти инсонни.
Кимки, муҳаббатдан айирма деса,
Лутф айлаб бошидан сочдинг
жаҳонни.
...Ё Қодир, мен ахир бандага эмас,
Уни яратганга жоним тиккандим.
У дейди: «Илоҳга етмоқлик учун,
Аввал меҳр боғла унинг кашфига.
У мени ўзингга юборди, ишон,
Ишон, тангри гувоҳ, ғувоҳдир
иймон»...

Улуғ қудратнинг кашфи-борлиқ, инсон-ўзимиз эканмиз, аввало бу нозу неъматлар не учун берилганини билмоғимиз, қадрига етмоғимиз, Дунёни, Инсонни асрамоғимиз, севмоғимиз жоиз экан. Қалбимизга боқар бўлсак, қани не эзгуликларни кўрамиз? Аввало ота-онамизни рози қилолдикми? Уларни истаб, атайлаб йўқлаб, ифторларига бир ёкимли насиба илиниб боролдикми? Шундай бойу бадавлат бўла туриб, жигарларимизнинг қийин кунларида беминнат ёрдам қўлини чўзолдикми? Ва ҳоказо ва ҳоказо.

Эй Яратгувчисини излаган кўнгил, шу муборак кунларда ғариблар кўнглини олмоқ, ўз ғариб кўнглингни ҳам шодлантирмоқ, ўтганлар руҳига бир калима қуръон бағишламоққа тайёрмисан? Яратгувчингга ҳамду сано, Ҳазрати Нури мутлаққа салому саловотлар йўлламоққа ҳозирмисан?

Муборак Рамазон кунларида осмонларнинг қопқолари туну кун ўзини истаганлар учун очиқ. Оламларнинг барча буржлари ва иқлимларидаги уйғоқ кўнгилларнинг изҳори дилидан осмонлар янада баландлашган шу азиз кунларда, келинг, биз ҳам саодат остонасига бош уриб борайлик.

Ла илаҳа иллоллоҳ,
Муҳаммадан расулуллоҳ,
Саллоллоҳу алайҳи ва саллам...

Раъно РАҲМОН қизи

Чингиз Айтматовнинг 70 йиллиги олдидан

АДАБИЙ КЕЧА

XX асрнинг атоқли адиби Чингиз Айтматов таваллудининг 70 йиллиги Марказий Осиё мамлакатларида катта тантаналар билан кутиб олинмоқда. Ўтган куни Тошкентдаги Байналмилал маданият марказининг Миллатлар саройида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов Фармони билан Чингиз Тўрақулович Айтматовнинг «Буюк хизматлари учун» ордени билан мукофотланганлигига бағишланган катта адабий кеча бўлиб ўтди.

Марказий Осиё халқлари маданиятлари Ассамблеяси, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Байналмилал маданият маркази ҳамкорликда уюштирган ушбу анжуманга мамлакатимиз пойтахтининг адабий жамоатчилиги вакиллари, Тошкентдаги миллий маданий марказларнинг фаоллари, қирғиз маданияти маркази аъзолари, санъаткорлар, бахши шоирлар, оқинлар ва олий ўқув юртларининг талабалари ташриф буюрдилар.

Анжуманни Ўзбекистон халқ ёзувчиси, Марказий Осиё халқлари маданиятлари Ассамблеясининг биринчи вице-президенти Одил Ёқубов бошқариб борди. Атоқли ёзувчимиз ўз сўзида Ўзбекистон ва Қирғизистон халқлари ўртасидаги дўстлик муносабатларини ривожлантиришга, тарихан таркиб топган ўзбек-қирғиз маданий ва маънавий алоқаларини чуқурлаштиришга, Марказий Осиё халқлари ўртасидаги анъанавий яхши қўшничилик ришталарини мустаҳкамлашга қўшган улкан ҳиссаси, адабий фаолият соҳасидаги катта хизматлари учун ва таваллудиниг етмиш йиллиги муносабати билан Марказий Осиё халқлари маданиятлари Ассамблеясининг Президенти, машҳур ёзувчи ва жамоат арбоби Чингиз Айтматовнинг Президент Ислом Каримов Фармони билан «Буюк хизматлари учун» ордени билан мукофотланиши ҳаммамизни бениҳоя тўлқинлантириб юборди, деди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримқул Қодиров атоқли қирғиз ёзувчиси Чингиз Айтматов билан кўп йиллардан буён давом этиб келаётган адабий дўстлиги, Айтматов асарларининг жаҳоний шуҳрати, адибнинг ўзбек ижодкорлари билан самимий муносабатлари ҳақида сўзлаб, яқин ўн йиллар аввал мустамлакачи тўралар томонидан ўзбек халқига нисбатан туҳмат тошлари отилган бир пайтда Чингиз Айтматов собиқ иттифоқ марказий матбуоти саҳифаларидаги мақолаларида халқимиз номини, шон ва шарафини катта жасорат билан ҳимоя қилганлигини алоҳида эътироф этиб ўтди.

Ўзбекистон халқ шоирлари Шукрулло, Рамз Бобожон, республика Ёзувчилар уюшмаси раисининг ўринбосари Муҳаммад Юсуф, ёш шоира Гулжамол Асқарова, адабиётшунос Иброҳим Ғафуров, Қалдибек Сейданов, Тошкент давлат техника дорилфунуни ректори Тўлқин Мирcомилов, Қирғизистоннинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Ботирали Сиддиқов ва бошқа адиблар, шоирлар, оқинлар ўзбек ва қирғиз халқларининг азалий дўстлиги, туркий халқларнинг севимли адиби Чингиз Айтматов сингари буюк сиймолар ўз ижоди ва ижтимоий фаолияти билан бу дўстликнинг мустаҳкам кўприклари сифатида донг таратганлигини чин дилдан эътироф этиб ўтдилар. Шоирлар улуғ ёзувчига бағишланган шеърларидан ўқидилар, оқинлар ва санъаткорлар ўз тароналарида дўстлик ва қардошликнинг тоза туйғуларини мадҳ этдилар.

Бугун ЎзРФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институтида ҳам Чингиз Айтматов таваллудининг етмиш йиллигига бағишланган бешинчи анъанавий «Айтматовхонлик» бўлиб ўтаётир.

Янги томошалар

«БОШИ ҚОТГАН ОШИҚЛАР»

Ҳа, ҳайрон бўлманг, йилнинг охирига келиб ошиқларнинг ҳам боши қотиб қолди. Бундай ҳолатдан чиқишнинг бир йўли бор. Бу йўл унчалик қийин эмас. Бор-йўғи Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрига ташриф буюрсангиз бўлгани. Бу ерда театр жамоаси сизни янги — «Боши қотган ошиқлар» спектакли билан кутиб олади. Ҳайитмат Расул қаламига мансуб бу асарни театр режиссёри А. Хачатуров саҳнаға қўйди. Саҳна безакларини рассом Б. Қурбонов ишлаган. Асосий образларни эса томошабинларга бошқа спектакллар орқали яхши таниш бўлиб қолган Яйра Абдуллаева, Ҳожиакбар Нурматов, Эркли Маликбоева, Раъно Ярашева, Шавкат Толипов, Лола Элтоева каби актёрлар ижро этмоқдалар.

Душанба куни Ҳамза номидаги Қўқон мусиқали драма театрида мухлислар Нурилла ҳожи Абдуллаев қаламига мансуб 2 парда, 6 кўринишли «Башар алломаси» спектаклини мамнуният билан томоша қилдилар. Асарни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Олимжон Салимов саҳнага қўйди. Асосий ролларни Азимжон Азизов, Хурсаной Умарова, Мавлонжон Қурбонов, Чўлпоной Сулаймонова, Маҳмуджон Юсупов ва бошқалар ижро этдилар. Маъмун образини Ўзбекистон халқ артисти Муҳаммадали Абдуқундузов талқин этди.

«ДИЁНАТГА ХИЁНАТ»

Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқали театрида драматург Комил Аваз асари асосида яратилган шу номдаги икки пардали мусиқали драманинг томошабинлар учун тақдимот маросими бўлди.

Асарни М. Уйғур номидаги Санъат институти олий режиссёрлик курси тингловчиси, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган артист Рустам Маъдиев саҳналаштирди. Асар мусиқасини таниқли бастакорлар Қаҳрамон Комилов ва Хайрулла Азизовлар яратишган. Саҳна безаклари рассом, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Туйғун Шораҳимов ижодига мансуб.

Ўзбекистон халқ артисти Баҳодир Йўлдошевнинг бадиий раҳбарлигида яратилган ушбу янги саҳна асари одамлар ўртасидаги чин инсоний муносабатлар қадри, маънавий муаммолар ҳақида баҳс этади. Саҳнадаги асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Меҳри Бекжонова, Одина Нарзуллаева, Турғун Бекназаров, актёрлар Норпошшо Ҳасанова, Меҳмонали Салимов, Музаффар Хўжамбердиев ва бошқа санъаткорлар ижро этмоқдалар.

ТОМОШАБИНГА ҲУРМАТСИЗЛИКМИ ЁКИ...

Луқма

Шу йилнинг 18 декабр куни оила аъзоларимиз билан «Халқлар дўстлиги» саройида бўладиган концертга билет олдик. Дастурда республикамизнинг кўзга кўринган санъаткорлари — «Ялла» ансамбли, Насиба Абдуллаева, Муҳриддин Холиқов, Ғуломжон Ёқубовлар қатнашиши ёзилган эди. Кенжа қизимизнинг туғилган куни муносабати билан табрик ўрнида концертга тушдик. Бинобарин, концерт биз учун байрамдек эди. Афсус, ҳали концерт бошланмасданоқ залдаги «текин томоша»лардан кайфиятимиз бузилиши бошланди. Биз 13-қатор, 41-46 ўринларга ҳар бири 800 сўмдан 8 та (2 таси бошқа қатор) билет сотиб олган эдик. Шу жойга бир ўринга 2 та одам даъвогарлик қилдик. Сабаби, уларнинг қўлида ҳам худди шу концертга, шу кун, шу жойга билетлари бор экан. Баъзиларида эса таклифнома ҳам бор. Хуллас, жой «сеникимас, меники», деб тўполон бўлди. Ахир, 800 сўмдан билет сотиб олганингдан кейин бафуржа концерт кўргинг келади-да. Билишимизча, бундай ҳол бу ерда анъанага айланган экан. Атрофимиздаги томошабинлар «Ким биринчи келган бўлса, одатда жой ўшаларники бўлади», — дея ажрим чиқаришди. Яна бир ажабланарли томони — худди шу ўриндиқларга турли хил аппаратуралар ўрнатилганида эди. Бу жойнинг ҳақиқий эгаси кимлигини ҳам тушунолмадик. Нақд пулига билет сотиб олган томошабинникими ёки ўз концертини видеокассетага ёзиб олмоқчи бўлган санъаткорникими? Бунга ким жавоб беради? Бизни ранжитган яна бир ҳолат шуки, афишада кўрсатилган таниқли хонандаларнинг бирортаси ҳам концертда қатнашмади, бунинг учун бирор масъул шахс узр сўраб ҳам қўймади. Буни қандай изоҳлаш мумкин?

Ш. ХОЛМИРЗАЕВА,
Юнусобод тумани

Таъқид

СОҲИБИ ҲИДОЯ ҚАЕРДА ТУҒИЛГАН?

Мустақиллик шарофати туфайли ўтмиш тарихимизда ўз фаолиятлари билан нурли из қолдирган буюк аждодларимиз мероси яна халқимизга қайтди. Ана шундай улуғ алломалардан бири фиқҳшунос олим шайхулислом Бурҳониддин ар-Рошидоний ал-Марғилоний ал-Фарғонийдир. Бу зотнинг асл номлари Абул Ҳасан Али ибн Абу Бакр ибн Абду Жалил бўлиб, унинг умр бўйи қилган меҳнатлари, ислом ҳуқуқи ҳақидаги улкан асарлари учун Бурҳониддин, яъни ислом динининг исботчиси, ҳуқуқшуноси деган кўния-тахаллус берилгандир.

Бурхониддин ар-Рошидонийнинг туғилган йиллари ҳозирча аниқ эмас, вафотлари ҳижрий 593 (мелодий 1197) йил. У зот Фарғона водийси жанубидаги қадимий масканлардан бири Рошидон (ҳозирги Риштон) қишлоғи яқинида туғилган, дастлабки маълумотини Риштонда, кейин Марғилонда, сўнг эса Бухоро мадрасаларида олган, кейинчалик Бағдод шаҳрида, Самарқандда истиқомат қилган, исломий ҳуқуқ илмининг пешвоси бўлиб етишган. У фиқҳга оид «Бидоят ал-мубтадий» («Илмга киришувчи учун биринчи асос»), «Нашр ал-мазҳаб» («Мазҳабнинг ёйилиши»), «Китоб ат-тажнис» («Тажнис ҳақида китоб»), «Ал-Мазид» («Зиёда қилиш»), «Маносиқ ал-ҳаж» («Ҳаж маросимлари»), «Китоб ал-фароиз» («Фарзлар ҳақида китоб») каби рисолалар муаллифидир. Улардан энг машҳури «Бидоят ал-мубтадий» («Илмни ниҳоясига етказувчининг қаноатланиши») номли катта шарҳ, кейинчалик эса унинг ўрнига ёзилган «Ал-Ҳидоя» («Қўлланма») номли қисқа шарҳдир. Бу шарҳ асрлар давомида ислом оламида ҳуқуқий манба сифатида қўлланилиб келинган. Асар форс, инглиз ва рус тилларига таржима қилинган. Унинг муаллифи эса Соҳиби ҳикоя — «Ҳидоя»нинг муаллифи номи билан оламга машҳур бўлди. Шу билан бирга Бурҳониддин ар-Рошидонийнинг Хоразмда қози бўлиб фаолият кўрсатгани, бадиий ижод билан шуғуллангани ҳақида ҳам баъзи маълумотлар бор. Аллома асарларини ўзбек тилида нашр қилиш, таржимаи ҳолини тўла тадқиқ этиш шарқшунос, ҳуқуқшунос ва исломшуносларимизнинг долзарб вазифаларидандир.

Бу буюк зотнинг туғилган жойи ҳақидаги айрим англашилмовчиликларни бартараф этиш ҳам шу вазифалар сирасидан: Аллома ҳақидаги айрим чиқишларда, маърузаларида уни Марғилонда туғилган, чунки унинг тахаллуси ал-Марғилоний деган фикрлар айтилмоқда. Бунинг изоҳи шуки, ўша пайтларда Марғилон дунё миқёсидаги шаҳарлардан бири бўлган ва маълум муддатда бу шаҳарда фаолият кўрсатгани боис аллома шу тахаллусни олган. Шунингдек, Фарғона водийсидан эканлигига ишора сифатида у зотни Ал-Фарғоний, деб ҳам атаганлар. Аммо аллома ўз асарларига киндик қони тўкилган жой — Рошидонга ишора сифатида Ал-Рошидоний деган тахаллусни ҳам қўйишни унутмаган. Демак, у кишининг таваллуд топган ерлари Рошидон (ҳозирги Риштон). Бу ҳақда Заҳириддин Муҳаммад Бобур «Бобурнома»да: «Соҳиби «Ҳидоя» Марғилоннинг Рушдон отлиқ кентидандур», деб таъкидлаб ўтган. Падари бузрукворимиз — Бухоро мадрасасини тамомлаган ва ўзи яшаб ўтган Риштон туманидагина эмас, балки Фарғона водийсида машҳур фиқҳ илмининг пешвоси мулло Худойқул аълам бир куни ўзлари ўқиб ўтирган «Ҳидояи шариф» китобини кўрсатиб, менга: «Бу китобнинг муаллифи Бурҳониддин Марғилоний асли Тўдалик (Риштонга туташ ўзбек қишлоғи), Марғилонда яшаган, Самарқандда давр сурган, қабри Шоҳи Зиндада, вафотидан сўнг олдин ўз юртида қўйилган, кейин хоки Самарқандга кўчирилиб, азиз-авлиё сифатида табаррук қабристон — Шоҳи Зиндага дафн этилган», деган эдилар. Афсуски, бу маълумот қайси манбадан олинганлигини сўраб қолмаган эканмиз.

Умуман, буюк аллома Бурҳониддин ар-Рошидоний ал-Марғилоний ал-Фарғоний Марғилонда эмас, Риштонда туғилган (гарчи Риштон билан Марғилон ораси ўттиз километрча масофа бўлса ҳам илмда аниқ фактларга суяниш талаб этилади), бунга тарихий қайдлар, шунингдек, Риштон ва Тўда, Зодиёна қишлоқлари ўртасида жойлашган «Соҳиби Ҳидоя» номли қадимий қабристон ҳамда у ерда жуда қадимдан қолган «Соҳиби Ҳидоя мақбараси» мавжудлиги далилдир. Риштонликлар Бурҳониддин ар-Рошидонийни ўзларининг буюк аждодлари, деб биладилар, фахрланадилар. Туман ҳокимлиги «Соҳиби Ҳидоя» қабристонини янада обод қилиш учун муайян ишларни амалга оширмоқда, буюк аллома мақбараси ихлос билан таъмирдан чиқарилди, хотирасини абадийлаштириш учун чора-тадбирлар кўрилди.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ,
филология фанлари номзоди, ёзувчи

Лафз

БАҲОНА БИЛАН ҚАРЗ УЗИЛМАЙДИ

Президентимиз «Савоб ишни ҳар ким қилиши керак, ҳар куни қилиши керак» дейдилар.

Халқимизда гап бор: «Яхшилик қил, яхшилик қил, яхшилик қилиш қўлингдан келмаса, ҳеч бўлмаса ёмонлик қилишдан ўзингни тий».

Бугунги куннинг яна бир гапи: «Тадбиркор бўл, ишбилармон бўл, элингга, юртингга хизмат қил, бу иш қўлингдан келмаса — ишбилармонларга ёрдам бер, уларнинг йўлини тўсма...»

Наманган шаҳрида «Нон-Азиз» кўптармоқли савдо ишлаб чиқариш хусусий фирмаси ташкил этилганига унча кўп вақт бўлгани йўқ. Аммо фирманинг ёш тадбиркорлари қисқа вақт ичида эътиборга молик анча-мунча режаларини амалга ошириб одамлар ишончига сазовор бўлдилар. Ёш тадбиркорлар ўз даромадларининг бир қисмини вилоят миқёсида хайрия ишларига сарфлаганлари ҳам диққатга сазовордир. Уларнинг саъй-ҳаракатлари билан вилоятга мамлакат ташқарисидан 3 минг тонна дон олиб келинди ва ун ҳолида аҳолига сотилди.

«Нон-Азиз» фирмаси мутасаддилари вилоятда қишлоқ хўжалик техникаларининг эҳтиёт қисмларига бўлган катта талабни ҳисобга олиб бу борада ҳам жўяли бир иш қилишга киришдилар. Негаки, экин-тикин пайтида кўплаб ҳайдов тракторлари айни шу сабаб тўхтаб ётгани, бу эса хўжаликларни мураккаб аҳволга солиб қўяётгани кўпчиликка аён эди. Шундан келиб чиқиб, «Нон-Азиз» фирмаси 1996 йили қўшни Қозоғистондаги «Морис Инвест Корпорейшн ЛТД» фирмаси билан белгиланган тартибда шартнома тузадилар. Унга кўра Наманганга ўша пайт баҳосида 46 миллион 418 минг сўмлик эҳтиёт қисмлар олиб келинади ва улар «Наманганагромашсервис» бирлашмасига қарашли «Эҳтиёт қисмлар таъминоти» ҳиссадорлик жамияти билан тузилган шартномага асосан вилоят туманларидаги машина-трактор паркларига етказиб берилади. Тракторларга жон кириб, ишлар юришиб кетади.

Бир қарашда ҳамма иш бинойидек. Аммо, эҳтиёт қисмлар тарқатиб бўлингач, ҳиссадорлик жамияти «Нон-Азиз» фирмасига пул тўлаш масаласини пайсалга солади. 31 миллион 200 минг сўмни тўлайдию қолган 15 миллион сўмга келганда турли баҳоналарни рўкач қилишдан нарига ўтмайди. Бу орада ёш тадбиркорлар қийин аҳволга тушиб қоладилар. Улар эҳтиёт қисмларнинг пулини қозоғистонлик шерикларига ўтказиб беришлари, улардан вилоят учун яна бошқа кўплаб зарур нарсалар олишлари керак эди-да. Шериклар Наманганга устма-уст қўнғироқ қилишади, хатлар, шошилинчномалар юборишади, фирмачилар уларни қўлтиқлаб қарздорларнинг ҳузурига чопишади, аммо натижа бўлмайди. Аниқроғи, натижа шу бўладики, хорижлик шериклар «Э, сизларга ишониб бўлмас экан», дея ўзаро ҳамкорликни тўхтатишади.

Можарога вилоят ҳокимлиги, республика Молия вазирлиги аралашади. Мана, қўлимизда, 1997 йилнинг 1 май куни ёзилган расмий хат. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг ўринбосари В.Зинин имзо чеккан ва бир йўла тўртта идорага — Республика Марказий банкига, «Пахта-банк»ка, «Наманганагромашсервис» акционерлик жамиятига ва «Пахта-банк»нинг Наманган вилоят бўлимига йўлланган бу ҳужжатда акционерлик жамиятига ўз тушумларидан бир қисмини «Нон-Азиз» фирмасидан қарзини узишига рухсат этилганлиги ёзилади. Вилоят ҳокимининг 1998 йил 10 февралда Ўзбекистон Республикаси Президенти девонига йўллаган мактубида эса «Нон-Азиз» фирмасига қолган 15 миллион сўм пулни шу йилнинг биринчи чорагида тўлаш чоралари кўрилмоқда» деб ёзилган. Аммо, мана, орадан ўн ой ўтдики, қарз қарзлигича, ваъда ваъдалигича турибди.

Танг аҳволда қолган «Нон-Азиз»чилар қонунларимизда белгиланган тартибда Наманган вилоят хўжалик судига мурожаат этадилар. Хўжалик судининг 1998 йил 3 сентябр кунги ҳал қилув қароридан кўчирма: «...жавобгар «Эҳтиётқисмлартаъминоти» Наманган акционерлик жамиятидан:

— даъвогар «Нон-Азиз» хусусий фирмаси фойдасига 15217910 сўм 42 тийин асосий қарз, 326360 сўм 58 тийин давлат божи, 495 сўм суд харажатлари, 100000 сўм ҳимоячи учун тўланган харажатлар, жаъми 15644766 сўм ундирилсин. Ижро жавобгарга тегишли барча турдаги мол-мулкка қаратилсин, ижро этишлик вилоят хўжалик судининг суд ижрочисига топширилсин...».

Суднинг ҳукми эълон қилинганидан бери ҳам орадан тўрт ойга яқин вақт ўтди. Аммо ҳануз ҳеч нима ўзгаргани йўқ. Даъвогарлар ўз ҳақларини ундира олмай ҳалак, жавобгар бўлса чиройли ваъдалар тўқиш билан банд.

Ушбу можарони ўрганиш пайтида биз ҳар икки томон вакиллари билан ҳам суҳбатлашдик. «Нон-Азиз»чилар эл-юрт манфаатлари йўлида холис хизмат қилиб қийин аҳволда қолган бўлишларига қарамай, ҳаракат қилишмоқда. Ишончли шериклар ҳамкорлигида вилоят тараққиётига ўзларининг муносиб ҳиссаларини қўшишмоқда. «Эҳтиётқисмлар таъминоти» раҳбарияти бўлса амалга ошираётган ишларини батафсил ва жуда ишончли қилиб сўзлаб беришди. Албатта, улар фаолиятида ижобий ҳолатлар ҳам йўқ эмас. Аммо, тайёр маҳсулотни олиб, «яшанглар азаматлар, мана ҳақларинг, яна олиб келинглар, ассортиментни кенгайтиринглар, биргалашиб ишлайлик» дейиш ўрнига қарзни тўламай аччиқ ичакдек чўзиб юришлари улар тўғрисидаги яхши таассуротни деярли йўққа чиқаради.

Мамлакатимизда тадбиркорликни қўллаб-қувватлашга доир бир неча фармону қарорлар қабул қилинди. Президентимизнинг ўзлари деярли ҳар бир йиғилишда чинакам тадбиркорларнинг йўлини тўсмаслик, уларни сарсон-саргардон қилмаслик тўғрисида гапирмоқдалар. Бундан Наманган вилояти раҳбарлари бехабар бўлишлари мумкин эмас. Боз устида, шу йил октябр ойида Вазирлар Маҳкамасида бўлиб ўтган жорий йилнинг дастлабки тўққиз ойи якунларига доир йиғилишда Наманган вилояти дебиторлик ва кредиторлик қарзлари бўйича «рекорд» натижаларга эришганлиги алоҳида кўрсатиб ўтилди. Наҳотки, шундан кейин ҳам аҳвол ўзгармаса?

Сўнгги сўз шуки, бу дунёда қарз ва қарздорликдан ёмон нарса йўқ. Қарз одамнинг бурдини кетказади. Энг муҳими, лафзида турмаган одам ишончдан маҳрум бўлади. Қарзни узиш мумкин, аммо ишончни қайта тиклаш ўта мушкул вазифа.

М. АҲМАДЖОНОВ

Ойтилла ХОЛИҚ

ДИЛДОШ ОҲАНГЛАР

Туташ тақдирлар

Уйғур, ўзбек халқлари ўзларининг узоқ тарихий тараққиёти жараёнида Ўрта Осиё минтақасида муҳим ижтимоий фаолиятлари билан тарихнинг заррин саҳифаларидан муносиб ўрин эгаллаб, инсоният маданиятига ўчмас туҳфаларини қўшган халқлардир.

Бу икки халқ узоқ тарихий тараққиёти жараёнида, ўзаро борди-келди қилиб, маданий ҳамкорликда бўлиб келганлар. Шунга кўра уларнинг тиллари, урф-одат, кийим-кечаклари, санъатлари, шакл-шамойиллари ҳам бир-бирига бениҳоят ўхшаб кетади.

«Шарқ мусиқасининг гавҳари» деб аталган уйғур муқомининг қўшиқ матнлари билан ўзбек мақомларининг қўшиқ матнлари асосида мумтоз шоирларимиз Алишер Навоий, Лутфий, Саккокий, Хўжа Ҳофиз Шерозий, Ҳувайдо, Сўфи Оллоёр, Машраб кабиларнинг ғазаллари ётади. Бу ҳол икки қардош миллат халқ санъати манбаларининг ўхшашлигини ёрқин исботлайди. Ўзбек мақомларининг номлари ҳам уйғур муқоми номлари билан айнан ўхшаш аталиб келинмоқда. Ҳатто ўзбек мақомларининг бири «Чоргоҳ»ни ўзбек халқи уйғур халқининг қадимий шаҳри Қашқарни ҳурматлаш юзасидан «Чоргоҳ мақомининг қашқарчиси» деб аталган.

Уйғур халқ қўшиқларининг яхши бир қисми ўзбек халқига ҳам яқин бўлиб, узоқ йиллардан буён оғиздан-оғизга кўчиб келмоқда. Қуйидаги ўзбекча қўшиқ матнини кўрайлик:

Сизни излаб ўргилай, чўлларни кездим,
Ўшал кезган чўллар, ўргилай, бўстон эмасму.
Сизни жонингиз менинг, ўргилай, жоним эмасму,
Менинг жоним, сизга ўргилай, қурбон эмасму!

Бу халқ қўшиғининг уйғурча тексти қуйидагича:

Сенинг жонинг, менинг жоним бир жон эмасму,
Сенинг учун менинг жоним қурбон эмасму!

Баъзи халқ қўшиқлари икки миллатда ҳам бирдек жаранглайди:

Ёрим кетаман дейди, кеткизгани қўймайман,
Йўлларига чим босиб ўткизгани қўймайман.

Уйғур-ўзбек халқлари куй-қўшиқларнинг ҳақиқий шайдоси бўлибгина қолмасдан, балки нозик-нафис, ларзон рақслари билан ҳам кўпларни лол қолдириб келмоқдалар. Уйғурларда Қашқар санами, Кўрла санами, Кучо санами, Қўмул санами, Илм санами каби бир қадар теран мазмунли рақслар бор. Бу рақслар билан бирга ўзбек халқининг Дилхирож, Чўли Ироқ, Тановар, ним (пада) парда каби рақс пардалари ҳам уйғурлар ичида кенг тарқалган.

Уйғур, ўзбек халқларининг ҳар иккаласида анъанавий халқ машраблари, тўй-тўкинларда айтиладиган қўшиқ — ўланлари бор. Айниқса, тўй жараёнлари жуда ҳам ўхшашиб кетади. Бунда ноғора-сурнайлар янграб, нағма-наволар авжига чиқади. Қиз-йигитлар бир-биридан ўзиб, шўх пардаларда жўр ҳолда ўйинга тушадилар.

Уйғур, ўзбек халқ эртакларининг кўп қисмида ҳам умумий ўхшашликлар бўлибгина қолмай, «Тоҳир-Зуҳра», «Ғариб-Санам», «Вомиқ-Узро», «Лайли-Мажнун», «Фарҳод-Ширин», «Равшанхон», «Юсуф Аҳмадбек» ва бошқа қатор кўпгина халқ достонлари ҳам икки миллат учун бирдай эъзозланиб, то абадга дўстлик кўприги сифатида хизмат қилиб келмоқда.

Юқорида халқларимизнинг урф-одат, куй-қўшиқ, рақслари, халқ оғзаки ижодиёти, санъат, маданиятидаги ўхшашликлар устида тўхталдик. Бу икки қардош миллатнинг тил шевалари, қўшиқ-мусиқаларидаги фарқлар тўғрисида ҳам бироз тўхталишни лозим топдим.

Бирор миллатнинг ўз ичида ҳам шеваларда фарқ бўлади. Қўшиқ-мусиқаларида ҳам шундай табиий ҳолни кузатиш мумкин. Масалан, Қашқар халқ қўшиқлари билан Или халқ қўшиқлари, Кучо халқ қўшиқлари билан Кўмул, Турфон қўшиқлари ўзаро фарқли бўлиб қолмай, балки чолғу асбобларида ҳам фарқлар мавжуд. Шунга ўхшаш уйғур, ўзбек қўшиқларида ҳам баъзи алоҳидалик ва фарқлар бор. Булар, хусусан, сўз товушларида, мусиқа оҳангларида ўз ифодасини топади.

Айниқса, уйғур-ўзбек қўшиқларининг урғуларидаги фарқ нисбатан яққол кўриниб туради. Чунки уйғурлар асосан қадимдан шимолда — Олтой, Тангритоғ бағридан тортиб, Торим водийлари бўйлаб, бепоён Танглимакон қумликларининг, Қорақурум, Помир тоғларининг этакларида фаолият олиб борганлари учун, уларнинг қўшиқлари юқори овозли, жарангли тус олган. Бу қўшиқлар, албатта, кўпинча кенг далалар, яйловлар, анҳору жилғалар бўйлари, йиғим-терим маҳаллари, хирмонда, ойдин кечаларда сув боғланганда, олис сафарларда айтишга мослашган. Шу сабабдан уйғур қўшиқларида товуш оғизнинг олдига урилади. Ўзбекларда эса сайр-саёҳат, кўнгилочар жойлар, чойхона, ўрдасарой, қаср, боғ айвон каби жойларда, қисқаси, хурсандчиликларда ижро этиш эҳтиёжидан товушлар димоқ ва танглайга урилади. Сўзлар енгил, силлиқ чиқади.

Уйғур, ўзбек халқларининг маънавий турмушларидаги, айниқса, санъатидаги ўхшашлик бу икки миллатнинг тарихий тараққиёт жараёнида қуюқ алоқада бўлиб, Ўрта Осиё маданияти тарихида алоҳида ўрин тутиб келганининг маҳсулидир.

Мен Тошкент Давлат Консерваториясида Ўзбекистон халқ артисти, профессор Саодат Қобулова, Ўзбекистон халқ ҳофизи Фаттоҳхон Мамадалиев, илмий раҳбарим Дилором Абдулхўжаева ва бошқа устоз санъат дарғаларидан сабоқ олдим. Кўпгина санъат йиғинларига қатнашиш шарафига муяссар бўлиб, уйғур, ўзбек халқларининг санъатида кўп ўхшашликларни кўрганим учун фикр-мулоҳазаларимни ўртоқлашгим келди. Уйғур-ўзбек халқларининг маданият, санъат борасидаги алоқалари хусусида кўплаб тадқиқотлар ёзилишига ишончим комил.

ТИЛАБ ОЛДИМ ОЛЛОҲДАН, АЛЛА

«Алла» ижрочиларининг IV анъанавий республика кўрик-танлови якуни

Ушбу мукаррам ойда Муқимий номидаги Ўзбек давлат мусиқий театри биносида биридан-бири майин, биридан-бири дилтортар аллалар янгради. Бу кўрик-танлов баҳслар, рақобатни эмас, ҳайратлар бирлашган нафис дийдорлашувни эслатди. Сабаби, самарқандликлар тайёрлаб келган аллаларга бухороликлар жўр бўлсалар, бухороликлар куйлаган аллани андижонликлар кўзда ёш билан эшитдилар. Қорақалпоқ биродарларимиз овозидан таралган аллаларни сирдарёликлар ҳаяжон билан кутиб олган бўлсалар, тошкентликларнинг алласини жиззахликлар узоқ олқишлашди. Республика Маданият ишлари вазирлиги Халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар маркази раҳбари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Деҳқонбой Ҳусанов «Оила йили»ға бағишлаб ўтказилган бу ажойиб тадбирнинг аввалгиларидан айрича томони тўғрисида шундай деди: «Аввало ижрочиларнинг ёши етти ёшдан етмиш ёшгача эканлиги аҳамиятли: кўрик-танловда саксонга яқинлашаётган момоларимиз ҳам, тўққизинчи синфда ўқиётган ўн беш ёшли қизларимиз, оталар айтадиган аллаларни талаба укаларимиз, ҳазил аллаларни қирқ ёшли оила бошлиқлари ижро этишди. Демак, ўзбек оиласининг барча бўғинларидан вакиллар бор. Ўзбек, қозоқ, қорақалпоқ, татар, рус, тожик тилларида айтилган аллалар қардошлик риштлари нақадар мустаҳкамлигини ифодалайди. Менга «Маънавият нимадан бошланади?» — деб савол берсалар, маънавият она алласидан бошланади, деб жавоб берар эдим».

Ўзбекистон халқ артисти Тилаш Хўжамбердиев раислигидаги ҳакамлар ҳайъати Самарқанд ва Бухоро вилоятларига биринчи ўрин, Навоий ва Қорақалпоғистондан келган ижрочиларга иккинчи ўрин, Фарғона, Сирдарё, Жиззахдан ташриф буюрган қатнашчиларга учинчи ўринлар учун белгиланган мукофотларни тақдим этдилар.

Қашқадарё, Андижон, Хоразм, Тошкент вилоятлари алла ижрочилари рағбатлантирувчи мукофотларга сазовор бўлдилар.

Алпомишга алла айтган Сурхондарё вилояти, Машрабни шоир қилган Наманган кўрик-танловга биронта ҳам иштирокчи келмагани барчани ажаблантирди.

Асосийси, кўрик-танловдан олам-олам таассурот қолди.

Сен бир дурсан, қушчасан, алла,
Бир кун тонгда учасан, алла.
Сен бир нозик ғунчасан, алла,
Дунёларни қучасан, алла, —

каби самимий тилаклар юракларни нафосатга ғарқ этди. Бешик тебратаётган нозик қўллар, асрлар қаъридан ўтиб келаётган улкан муҳаббат мангулигига шукроналар дилларни, тилларни тарк этмасин.

Зулфия МЎМИНОВА,
шоира, кўрик-танлов ҳакамлар ҳайъати аъзоси

ОРКЕСТРНИНГ 60 МАВСУМИ

Кекса бадиий жамоалардан бири, Т. Жалилов номидаги Ўзбекистон Давлат академик халқ чолғулари оркестри пойтахтимиздаги Темирйўлчилар саройида ўзининг олтмишинчи концерт мавсумини бошлади.

Сарой зали томошабинлар билан гавжум. Оркестрнинг бу галги чиқиши аввало юбилей мавсуми билан боғлиқ бўлса, иккинчидан, концерт мусиқий асарлар қаторида ижро учун ниҳоятда мураккаб ва йирик мусиқий шаклда басталанган асарлар — Т. Қурбонов қаламига мансуб «Симфония», М. Отажоновнинг чанг ва оркестр ижроси учун ёзган «Уч қисмли концерти», Т. Жалилов яратган «Эй сабо» асарининг най ва оркестр ижроси учун мослаштирилган варианти ва бошқа замонавий ҳамда классик асарлар тингловчиларга мусиқий совға сифатида тақдим этилди. Барча асарларнинг нозик мусиқий дид билан садоланишида ва бадиий-техникавий жиҳатдан тўлақонли янграшида, шунингдек, дастурнинг узвийлиги ва яхлитлигини таъминлашда мазкур оркестр жамоасининг бадиий раҳбари ва бош дирижёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, профессор Форуқ Содиқовнинг хизматлари таҳсинга лойиқ. Шунингдек, концерт дастурида таниқли санъаткор Аваз Ражабов чиқишлари мусиқий оқшом файзига файз қўшди.

Рустам НЕЪМАТОВ

Ёқубжон ХЎЖАМБЕРДИЕВ

ИЧИМДАГИ БИРОВ...

Шахсий мулоҳазалар

Баҳорда Фарғонага бордик. Ҳаммаёқ кўм-кўк. Бирин-кетин гулини тўккан ўриклар мева боғлаб, довуччалар «сутга кирган» пайт. Деҳқоннинг эса пайтавасига «қурт тушиб», далада. Улар билан мулоқот қилар эканмиз, бизга ҳамроҳлик қилиб юрган жамоа раиси шундай деб қолди: «Бугун Республикада амалга оширилаётган ислоҳотларнинг бориши ҳақидаги тўғри, рост фикрларни фақат бир Президентимизнинг нутқларидан, китобларидангина билмоқдамиз. Одамларимиз У кишининг нутқларини жон-қулоғи билан тинглашади. Баъзан ўйлаб қоламан, нима шу ишларнинг ҳаммаси битта Президентга керакми? Бошқалар-чи? Бошқа раҳбарлар, айниқса, газеталаримиз нега мақтов мақолалардан, фалон хўжаликда чигит экилди, буғдой ўрилди, деган «хабар»лардан нарига ўтмайди. Хоразмнинг бир колхозида чигит экиб бўлинган бўлса, бунинг бутун республика аҳлига нима янгилиги бор. Ахир чигит экиш пайтида деҳқон чигит экади, пахта терими пайтида теради. Ғалла ҳам, бошқа экинлар ҳам шундай. Шу тоифадаги хабарлар билан газета саҳифасини тўлдириш шартми? Ўша газета нари борса, экинни тугаллаган жамоа хўжалиги аъзолари учун қизиқ. «Ҳа, ёшулли, бизни газетага ёзишибди» дейишади улар. Газеталарда босилаётган кўплаб йиғилишлар, мажлислар ҳақидаги ахборотлар ҳақида ҳам шу гапни айтиш мумкин. Ҳа, айтганча, газеталарда баъзан-баъзан фельетон ёки фельетоннамо мақолалар ҳам босилади. Булар ҳам керак, аммо жамиятимизга бугун «ур-тўқмоқ» бўлиб дўппослайдиган мақолалар эмас, ютуқларимиз баробарида муаммоларимизни ҳам оғир-босиқлик билан таҳлил этиб берадиган мулоҳазали мақолалар зарур. Оддий деҳқон юрагидаги дардини хўжалик раҳбари сифатида менга айтади. Айтмаса ҳам мен унинг турмуши қандайлигини, кундалик ташвишларини биламан, сезиб турибман. Чунки, оиласида ўнта бола бор. Катталари бир неча бор ўқийман деб кўришди, бўлмади. Нега ҳам бўлсин, қишлоқда таълимнинг аҳволи тайин, иқтидорли ўқитувчилар мактаблардан кетиб қолишганига анча бўлди. Қишлоқда олти ой ёз иш бор. Ҳамма оиласига ажратиб берилган бир гектарми, ярим гектарми ерга ёпишиб ишлайди. Кеч кузда эрта баҳоргача эса иш йўқ. Ҳозир унинг иккита боласи Тошкентга бориб ёлланиб ишлаяпти. Хўш, шу одам дардини менга айтади. Аммо, сизга айтмайди. Чунки, биринчидан, Сизга ўхшаганларга айтавериб чарчаган. Иккинчидан, Сизлар бир гапни эшитиб кетиб, бошқасини ёзасизлар. Шунинг учун ҳам бугунги матбуотимиз хилма-хил фикрлар майдонига айланмаяпти. Қоғоз қиммат, одамлар газета ўқишмай қўйди, деб нолийсизлар! Газеталарингизда ўқийдиган нарса беринг! Одамлар ўқийди. Яқинда Тошкентда бўлдим. Меҳмонхона ёнидаги газета дўконини кузатдим. Эрталабданоқ дўкон ёнида одам тўпланди. Қани бу одамлар қандай газеталарни ўқишаркин, дея қизиқиб қолдим. Биласизми, улар қайси газеталарни ўқишар экан: «Труд», «Аргументы и факты» ва бошқа рус тилида чиқадиган газеталар. Ўзимизнинг «Халқ сўзи», «Ўзбекистон овози» каби отахон газеталарни шу дўконларда 10-15 донагина қабул қилишса-да, шундан ҳам қолиб кетаркан. Ўзим кузатган ўша дўкончи бир кунда 200 донадан ортиқ «Труд» газетасини сотаркан. Ана энди буёғини ўзингиз солиштириб кўраверинг...»

Раиснинг мулоҳазалари кишини ўйга толдиради. Ростдан ҳам нима учун газеталаримиз «хилма-хил фикрлар» майдонига айланмаяпти? Мана, қўлимда ўзимизнинг «отахон» газеталардан бири. Газетанинг биринчи саҳифасида шундай мақола ва ахборотлар жойлашган: ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга бағишланган катта мақола. Мақола кўтарилаётган масала бирон бир ҳаётий мисол билан мустаҳкамланмагани билан характерли. Ғиж-ғиж умумий, кўчирма гап, шунингдек, саҳифада ЎзАнинг пиллакорлар зафар қучгани, молия институтида конференция бўлиб ўтгани, «Ўзбекистон — Словакия» комиссиясининг мажлиси ўтказилгани ҳақидаги хабарлари. Яна бир хўжаликда ғалла гуркираб ўсаётгани ҳақида катта мақола берилган. Албатта, расмий маълумотлар керак. Биз булар ҳақида гапираётганимиз йўқ. Масалан, ўша пилла ҳақидаги ахборот. Туман пилла планини тўлдирибди. Яхши. Ахир, одамлар бир-бир ярим ой мобайнида планни тўлдирсак кўпроқ пул оламиз, деб меҳнат қилишган. Қандини урсин. Лекин бу ахборот менга қандай янги фикр берди? Ҳеч қандай! Ёки ғалла ҳақидаги мақолани олинг. Мавзу шу: хўжаликда ноябрда ғалла экилганди, Энди парвариш қилишяпти экан. Фалон-фалон одамлар ўрнак кўрсатиб, меҳнат қилишяпти экан. Ўрнак кўрсатганларнинг газетада фамилиясини келтиришдан кўра уларнинг маоши кўпайтирилса, фойдалироқ. Тўғри, пилла ҳақида ҳам, ғалла ҳақида ҳам, умуман деҳқонларимиз эришаётган ютуқлар ҳақида ёзиш керак. Лекин, бундай хабар ёки мақолаларни ўқиган одам бирон бир янгилик олсин, фикр олсин-да.

Шулар ҳақида ёзяпману, кўнглимнинг қаеридир ғаш. «Сенга нима, — дейди ичимдаги биров. Айтайлик, шу ёзаётганларинг газета юзини ҳам кўрди, дейлик. Ўқиган одамнинг хаёлига дастлаб «Нима, бу журналист республикамизда бўлаётган ўзгариш ва ўсишларга қаршими?» деган фикр келади. Ўзингни ўзинг ёмон отлиққа чиқарасан, холос. Шу керакми, сенга?»

Ўша биров — қўрқув, Мустабид тузумдан мерос бўлиб қолган қўрқув. У ҳар биримизнинг юрагимизда мавжуд. Бу «биров»ни енгиб ўтиш осон эмас. Аммо, енгишимиз, агар ниятимиз Ўзбекистонни ҳур Ватанга айлантириш бўлса, уни албатта енгишимиз керак. Бошқа йўл йўқ.

Бундан чамаси икки йил муқаддам ижтимоий ҳаётимизда яна бир янгилик юз берди. Шахсан Президентимизнинг ташаббуси билан матбуотни қўллаб-қувватлаш ва демократлаштириш жамғармаси ташкил этилди. Жамғарма «Ҳуррият» деб номланган ўзининг газетасини ташкил этди. Газета ўзининг дастлабки сонлариданоқ қўлма-қўл бўлиб кетди.

«Ҳуррият»нинг дастлабки сонларида нималар ҳақида гап кетган эди? Бир сўз билан айтганда, долзарб мавзудаги мақолалар чоп этилганди. Масалан, сифатсиз маҳсулот ишлаб чиқарилаётганига, иш юритишдаги камчиликлар, содир бўлаётган ташмачилик, талон-тарожларга кўпинча таниш-билиш, қариндош-уруғчилик билан мансаб, лавозимларни эгаллаб олган одамлар сабабчи бўлаётгани ҳақидаги мақола долзарб эмасми? Ёки, бўлмаса Ўзбекистон телевидениесининг ўша пайтдаги аҳволи, кўрсатувлар сифатининг пастлиги, каналларнинг миллийликдан узоқлашгани, пойинтор-сойинтор бошловчиларнинг чиқишлари бор нарса эмасмиди?

Газета юқоридаги каби масалаларни кўтариб чиққан эди.

Хуллас, бугунги матбуотимизда «Ҳуррият»нинг дастлабки сонларида ёки бўлмаса «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 1988-1992 йиллардаги каби чиқишлар йўқ. Нега? Бу саволга Президентимиз Ислом Каримовнинг «Озодлик» радиосининг ўзбек шўъбаси ходимлари билан бўлган суҳбатда айтган сўзлари билан жавоб бериш мумкин. «Нега деганда, бизларда қўрқинч бор, вазир бўлса, ҳоким бўлса ҳам, бу одам ўзидан қўрқади, — деган эди ўша суҳбатда Президентимиз. — Совет даврининг тарбиясини олган, менга ортиқча масъулият керак эмас, менга тинчлик керак, деган. Бизда шундай одат бор».

Дарҳақиқат, озгина қолипдан чиққан, бошқачароқ фикр билдирган одамларга турли «тамғалар» босиш Совет даври тарбияси оқибатларидан бошқа нарса эмас. Айтайлик, бугун нима сабабдан сариёғнинг килоси 500-600 сўм, пахта ёғи 260-300 сўм, бир буханка нон 27-35 сўм бўлаяпти? Нарх-навонинг кўтарилиб кетиши, жойларда кишилар ойлаб маош олмаётгани сабаблари нимада? Ёки нима сабабдан етакчи газеталаримизда халқ ҳаёти ўзининг барча жиҳатлари билан ёритилмаяпти? Ёки айтайлик, ҳукумат раҳбарлари халқнинг аҳволи-руҳияти ҳақида қай даражада тўла ахборотга эга? Улар қандай манбалардан ахборот олишади? Ёки бўлмаса, маошни олайлик. Ўша фарғоналик раис: «Тўғри, колхозчига пул бермаётибмиз, аммо, унинг ўрнига ёғ, ун, гуруч, буғдой беряпмиз», деди. Деҳқон билан унинг ўзи етиштирган маҳсулот билан ҳисоб-китоб қилиняптими? Ундай тақдирда пул қаёққа кетяпти? Умуман, бугунги қишлоқ кишисининг муаммолари нималардан иборат?

«Албатта, саволларни қалаштириб ташлаш осон. Уларга жавоб бериш қийин», — дейди ичимдаги биров. Аммо, биз ҳозир шундай даврдамизки, ана шу саволларни чидам билан жиззакилик қилмасдан эшита билишни ҳам ўрганишимиз лозим.

Эсимда, бундан бир неча йил муқаддам «Мийиғида кулиб турган халқ» деган мақола ёзган эдим. Мақолам бир мутасаддига ёқмай, чиқмади. Унинг «Нимага кулади...», «...куладими?» дегани ҳамон қулоғимда. Ваҳоланки, ўша мақолада ҳеч қандай ортиқча гап йўқ эди. Бор-йўғи: «Биздаги айрим раҳбарлар ўз ишларини тўғри йўлга қўймагани устига мансаб курсларига маҳкам ёпишиб олишган. Чет элларда дунё миқёсидаги корхоналарнинг, ҳукуматларнинг раҳбарлари пайти келиб қолса, ўйнаб-кулиб хурсандчилик билан истеъфога чиқишади. Бизда эса бир колхоз раҳбарини ишдан олишса, инфаркт бўлади... Буларнинг ҳаммасини халқ кўриб, мийиғида кулиб турибди», деб ёзилган эди, холос.

Ростдан ҳам шундай. Юз бераётган ўзгаришларни ҳам, одамларнинг лоқайдлиги, фақат ўзим бўлайчилиги туфайли содир бўлаётган камчиликларни, ким-кимга қандай муносабатда эканини халқ кўриб, билиб туради. Ундан бирон бир гапни, ишни яшираман деган одам адашади. Шу боис ҳам демократик давлатларда матбуот ошкор. Нафақат, бошқа давлатларни, балки ўзининг ичида нима бўлаётгани, қандай жараёнлар кечаётгани, давлат раҳбарларининг фаолияти, ҳаёти ҳақида батафсил ахборот бериб борилади. Чунки, халқ воқеа-ҳодисалар хусусида турли миш-мишлар орқали эмас, газета-журнал, телевидение орқали хабардор бўлса, ортиқча гап-сўзга ўрин қолмайди.

Кўриниб турибдики, одамлар матбуотни ўқишмоқда, телевидениени кўришмоқда, ва албатта қимтиниб бўлса-да, фикрларини ҳам билдиришмоқда. Биз ана шу куртакни авайлаб-асрашимиз, бир кун мева беришигача парваришлашимиз керак. Хато қилишдан қўрқмаслигимиз керак. Зеро, Америка Президентларидан бири Трумэн шундай деган эди: «Қўрқма, курашадиган одам ютқазиши ҳам мумкин. Курашмайдиган одам аллақачон ютқазган». Шундай экан, қўрқмайлик, Шавкат Раҳмон айтган «Ичимиздаги хоин»ни — қўрқувни ўлдириб яшайлик.

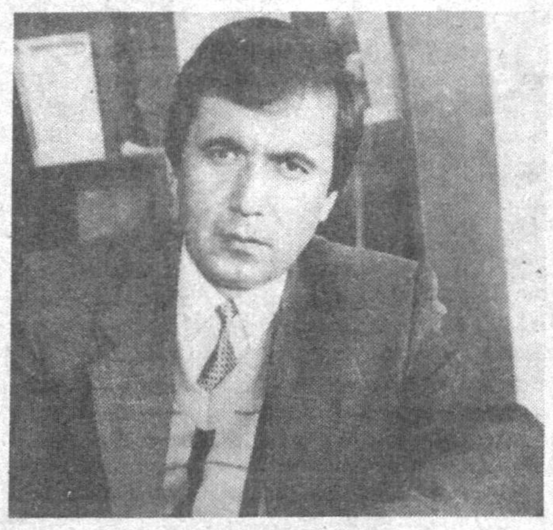

Ислом ҲАМРО

КЎНГИЛ

(ТУРКУМДАН)

1.

Юр, кетайлик, дўстлар тўйди биздан бари,
Соғингандир отамнинг кенг далалари,
Қишлоғимнинг ялангоёқ болалари,
Юр, кетайлик, дўстлар тўйди биздан бари.

Бу шаҳарда бир сен ғариб, бир мен ғариб,
Кута-кута қишлоқ адо бўлди қариб,
Тупроқ йўллар интиқликдан қолди ҳориб,
Бу шаҳарда бир сен ғариб, бир мен ғариб.

Юр, кетайлик, ой эргашар ортимиздан,
Шаҳар эмас, қишлоқ қўяр қабримизга,
Мен от бўлай, қамчи ургин сағринимга,
Юр, кетайлик, ой эргашар ортимиздан.

Юр, кўнглим-ай, бунда қолар ақл-ҳушим,
Ўттиз уч йил сувларида оқди тушим,
Тошдил қизлар талош қилди ёз-у қишим,
Юр, кўнглим-ай, бунда қолар ақл-ҳушим.

Қара, сўнг бор хайр дегин санамларга,
Киприги ўқ, қош-у кўзи қаламларга,
Бизга дунё дарсин берган аламларга,
Қара, сўнг бор хайр дегин санамларга.

Хайр-хуш де, биздан қолган хушчоқларга,
Биз сиғмаган сулув-сулув қучоқларга,
Кўксимизни тутиб ғийбат — пичоқларга,
Хайр-хўш де, биздан қолган хушчоқларга.

Юр, кетайлик, бунда бизни ким ҳам излар,
Ортимиздан хотир қолар, хотир бўзлар,
Аза очинг, эй, шаҳарлик эрка қизлар,
Юр, кетайлик, бунда бизни ким ҳам излар.

Юр, кетайлик, дўстлар тўйди биздан бари,
Соғингандир отамнинг кенг далалари,
Қишлоғимнинг ялангоёқ болалари,
Юр, кетайлик, дўстлар тўйди биздан бари...

2.

Кўнглим, биз — икковдан кечгувчилар кўп,
Ғийбат шаробини ичгувчилар кўп,
Ўзларича тўқиб, бичгувчилар кўп,
Кўнглим, биз — икковдан кечгувчилар кўп.

Кўнглим, бунда арзон дилнинг баҳоси,
Бир бўса, бир қизил гулнинг баҳоси,
Фақат билмайдилар, тилнинг баҳосин,
Кўнглим, бунда арзон дилнинг баҳоси.

Кўнглим, кулги бўлма, ваъзларингни қўй,
Бунда муҳаббат ҳам бир кечалик тўй,
Қўшиқлар пулланар, пулланади куй,
Кўнглим, кулги бўлма, ваъзларингни қўй.

Кўнглим, бунда севма, эрмак бўласан,
Аҳли олам ора эртак бўласан,
Аларнинг наздида тентак бўласан,
Кўнглим, бунда севма, эрмак бўласан.

Кўнглим, жоним кўнглим, дармоним кўнглим,
Чап кўксим зирқирар... Армоним кўнглим,
Мен сенинг, сен менинг сарбоним кўнглим,
Кўнглим, жоним кўнглим, дармоним кўнглим.

Кўнглим, биз— икковдан кечгувчилар кўп,
Ғийбат шаробини ичгувчилар кўп,
Ўзларича тўқиб, бичгувчилар кўп,
Кўнглим, биз — икковдан кечгувчилар кўп.

3

Осмон, бунча пастсан, бунча ғарибсан?
Куйган кўнглимдайин наҳот қарибсан?
Майлими, қучоқлаб кўзингдан ўпсам,
Осмон, бунча пастсан, бунча ғарибсан?

Осмон, ойинг қани, қуёшинг қани?
Қоринг — қаҳринг, ёмғир — кўзёшинг қани?
Минг-минг юлдузларинг — йўлдошинг қани?
Осмон, ойинг қани, қуёшинг қани?

Осмон, ёлғизлик кўп оғир дард билсанг,
Биров суямаса, ногоҳ йиқилсанг,
Биров йиғламаса, бир куни ўлсанг,
Осмон, ёлғизлик кўп оғир дард билсанг.

Осмон, ой-қуёшсиз юзинг бўлмайди,
Юлдузлар бўлмаса, кўзинг бўлмайди,
Қор-ёмғирсиз сенинг изинг бўлмайди,
Осмон, ой-қуёшсиз юзинг бўлмайди.

Осмон, одамзод шу, кўнгилнинг қули,
Сени суяб турар унинг соф дили,
Энди бир куйласин, чақмоқ — булбулинг,
Осмон, одамзод шу, кўнгилнинг қули...

Жаннат, йўлларингда адашган ўзим,
Гуноҳлардан кўзи қамашган ўзим,
Кўнгилсиз кўнгилга ярашган ўзим,
Жаннат, йўлларингда адашган ўзим.

Жаннат, бу кўнгил шоҳ, бу кўнгил гадо,
Куйиб кул бўлмади, бўлмади адо,
Сени соғинганим, энг катта хато,
Жаннат, бу кўнгил шоҳ, бу кўнгил гадо.

Жаннат, девонага айб эмас орзу,
Остонангда айтсам, энг сўнгги арзим,
Севдилар... Севмадим, дунёдан қарзим,
Жаннат, девонага айб эмас орзу.

Шеърият ва замон

СЎЗ ТУЗАЛСА — ЭЛ ТУЗАЛАР

Шоирнинг осмони... Унда чарақлаётган юлдузлар унинг орзу-армонлари. Кўкда сузиб юрган ой эса, шоир кўнгил ҳайратини битадиган оппоқ дафтар. Тун сиёҳдон, шоир қаламини ботириб оппоқ дафтарига шеър бита бошлайди. Юракдан оқиб келаётган мисралар ойнинг оқ юзларига доғ бўлиб тушади. Ой ийманади. Тун тобора қуюқлашади. Дардлари енгиллашган шоир тонгга бориб, ёришаётган дунёга қараб ҳайқиради. Тоғлар акс-садо беради. Олам уйғонади. Шоир эса мана «Менинг осмоним», деб қалб дафтарини бизга тутқазади.

Шоир Азим Суюн ўзининг биринчи китоби «Менинг осмоним» билан ўқувчи қалбидан ўрин олганига ҳам йигирма йил бўлибди.

Худди кечагидек эсимда. Талабалик йиллари... Муҳаббат оташидан ёнаётган қалбимизда шеър ўқиш истаги пайдо бўларди. Муҳаббат ҳақида битилган шеър бизга кўмакка келарди. Юрак изтиробларини ифода этиб, биз шеър ўқий бошлардик.

Мен сени тоғларга
олиб кетаман,
Қадринг шунда билгай
ғаламис шаҳар.
Зилол чашмаларга
сени элтаман,
Сочларингни ювиб
тарайсан саҳар.
Мен сени тоғларга
олиб кетаман.

Бу — мен, дейман ўзим-ўзимга. Деразадан ташқарига қараб, тоза ҳисларим устидан қаҳ-қаҳа уриб кулаётган шаҳардан ўз муҳаббатимни фақат тоғларга олиб кетмоқчи бўламан. Ҳа, шоир ва шеър бизни қутқазади. Нақадар қудратлисан, шеърият! Муҳаббатни фақат сен асрагайсан қудратли тоғлар. Яна бир марта такрор ўқийман. Тилим такрор ҳижжалаётган мисраларни йўқотиб қўймоқдан қўрқаман. Таскин топдим. Сен мени ташлаб кетма, муҳаббат. Деразадан ташқарига, Самарқанд осмонида ёнаётган юлдузларга қараб яна дардим янги бўлади. Менга шоир, шеър таскин бўлиб қолади.

Мен сени тоғларга
олиб кетаман,
Мен Сирман — асрагум
жоним, муҳаббат.
Ёдда тут, мен сенга бир
сўз айтаман,
Сенга чин ошиқлар
етурлар фақат.
Мен сени тоғларга
олиб кетаман.

Хаёл болалик томон етаклайди. Кўнгил болаликни соғинади. Юрак болалик югурган сўқмоқ томон маъюс тикилади. Ва унга бир умр талпиниб яшайди. Болалик хотиралари, узун тунлар айтилган эртаклар, ривоятлар бизни улғайтиради. Ватанга муҳаббат эса, аслида ўша эртакларни тинглаб пайдо бўлади. Сўнгра у ўчмас оловга айланади. Шундан бўлса керак, болаликни соғинмаган инсон йўқ. Машаққатли бўлса ҳам, барибир, дил болалик эртакларини соғиниб яшайди.

Баҳодирнинг қиличи
синди...
Сўнгги нуқта.
Тугади эртак.
Пастак ҳовли
четида дилхун
Бир бола йиғлайди —
қўлида китоб.

Ватан ҳимоячиси қўлидаги қилич синди. Боланинг япроқдек юраги титрай бошлайди. Наҳот юрт, ёғий оёғи остида, босқинчилар ҳайқириғига тўлса. Узун, зулматли тун, боланинг кўз ёшлари, дарё бўлиб оқа бошлайди. Қўлидаги китоб ёниб турган чироқ ёнига тушади. Юз йил, балки минг йил олдин содир бўлган босқин гўдакнинг маъсум юрагини яралайди. Йўқ, дейди у ўз-ўзига, қилич синмаслиги керак. Ватан муқаддас-ку, ахир! Шамол китоб варақларини учира бошлайди. Ҳа, эртаклар болаларни синмас, букилмас қилиб тарбиялайди. Бола қўлида синмас қилич яроқлайди — бола «Баҳодирга қилич излайди». Болалик эртаклари, баҳодирларни дунёга келтиради. Улар Ватан эрки, унинг озодлиги йўлида жон фидо этадиган, миллат фидойилари бўлиб етишади.

Болалигим, бизнинг йўл
Қачон тушдилар айро,
Сени истайдир кўнгил —
Токи бўлибман жудо.
Бойчечаклар неча бор
Очилди ҳам, сўлди ҳам.
Момом айтган Бойчибор,
Умид оти бўлди ҳам.

Мен эса сени ҳамон соғинаман болаликнинг қўли етмас, олисларда, қолиб кетган «Олис тонглар»и.

Шоир ҳақ: муҳаббат бор эканки, хиёнат ҳамиша бирга қадам ташлайди. Лекин инсон бир умр табиатни, ўзлигини, киндик қони тўкилган тупроқни қўмсайди, соғинади, унинг дийдорига тўйиш ҳамиша насиб этавермайди. Улкан шаҳар, ёлғончи дунёнинг орзу-истаклари бизни етаклаб юраверади. Лекин бир кун келиб барчасини енгамиз, соғинч юрагимизни эгаллаб олади. Бир пайтлар юртидан айро тушган одамлар киндик қони тўкилган тупроқда ўлмоқни орзу қиладилар. Юрак армонларга тўлади. Шоирнинг дил дардига қулоқ тутаман.

Унутаман нимадир
андуҳ,
Ҳайқираман, йиғлаб
куламан.
Адо қилар девона
бир руҳ,
Бир кун ўлсам...
тоғда ўламан.

Менимча, она-табиатимизни фақат севибгина қолмасдан уни авайлаб-асрамоқни ҳам ўрганмоғимиз шарт. Ривоят қилишларича, олам узра тун чўкканда, бутун жонли мавжудот ором олаётган бир дамда, майсалар, дарахтлар, шамолда тебраниб Аллоҳга саловат айтар эканлар. Бас, она-табиат дер эканмиз, унинг ҳар бир гиёҳини, жонзотини кўз қорачиғидек асрамоғимиз шарт.

Йўл қолиб, майса
босдим —
Унутдим — жондош
дўстим,
На эрур унда қасдим?..
Истиғфор, истиғфор.
Гоҳо имоним сотдим,
Нафс дея тошдай
қотдим,
Учар қушга ўқ отдим,
Истиғфор, истиғфор.

Босаётган ҳар бир қадамимиз учун истиғфор келтирмоғимиз керак. Умр гуноҳлар қилиш ва қилган гуноҳларимизни ювиш учун берилганмикин...

Шоир уйғоқлик жарчиси. У миллатни, ватан ҳимоячиси бўлган ўғлонларни «Қуёш ботар пайти»даги уйқудан огоҳ этади:

Отанг сўзларини қуруқ
сўз дема,
Қуёш ботар пайти,
ўғлим, ухлама.
Дарахтлар ухлашга
тутунар бу кез,
Гуллар танидаги
мудроқликни сез,
Илло сен ухлашга
шошилма сира.

Шоир «юртга қоронғулик тушаётган пайт»даги уйқу ғафлат эканлигини айтиб, бу дамда сергак бўлмоқликка чақиради. Ҳақиқатдан ҳам қуёш ботаётган пайт, энг оғир, ҳали тун кирмаган, қуёш эса уфққа қараб оғаётганда юртнинг ҳақиқий ўғлонлари «Жасорат қўшиқлари»ни айтмоқликлари кераклигини уқтиради. Ушбу шеър тўла маънода миллатни уйғонишига чақиради. Юртнинг ёвқур фарзандларига «Бевақт уйқулардан сақлан, алҳазар», дея ҳайқиради. Бу шеър миллатни, мустақил давлатимизнинг истиқлолини «Қуёш ботаётган пайт»ларда ҳам, зийраклик билан ҳимоя қилишга чақиради.

Қуёш, бу жодугар, унинг
нурлари —
Шомда нурлар эмас,
ғафлат иплари.
Тонгги нурларига
ишонгил фақат,
Ул нурлар — тириклик,
ул нурлар, ҳаёт.

Инқилоб ясайдур
танингда бари.

Шоир кутган ўша буюк Инқилоб байроқлари, мана бугун, Ватан узра ҳилпираб турибди. Шеърнинг қудрати шундаки, унда асрий орзулар ифодаланади. Шоир юраги ҳамиша эркка интилиб яшайди. Шоир қалби ҳамиша озодликни соғиниб, унга интилади.

Шоир ва шеър миллатнинг ҳур болаларини Ватан эрки йўлида, ҳамиша фидойи бўлмоққа чақиради. Ватан ва унинг истиқлоли ҳаммамизнинг қалбимизнинг тўрида бўлмоғи кераклигини уқтиради.

Асримиз бошида шоир Чўлпон ўлканинг бузилмоғи яқинлигидан бизни огоҳ этганди. Фитрат «Темур сағанаси»га илтижолар қилган эди. Абдулла Қодирий бизни босқинлардан огоҳ этганди. Элим, кўкда учиб юрган «ёлғиз» турналаринг нақадар кўп. Миллат ўзлигини англамоғи учун, наҳотки, тарихнинг бир асрини қаритиши керак. Осмонда яраланган қанотлари билан, парвоз этаётган турналарга қулоқ тут, элим.

Шоир миллат дардини, қайғу-ҳасратларини англагувчидир. У элни сўз билан уйғотади. Шеър билан унга малҳам бўлади. У изтиробларимиз илдизларига сўз билан зарба беради. Азим Суюн ўзининг ҳақиқатини яратди ва уни бор овози билан ҳайқириб айтди:

Бир назардан
эр тузалар,
Шаррос тинар —
сел тузалар.
Битта ҳикмат
менга аён:
Сўз тузалса —
эл тузалар.

Мен эса ўзим соғинган, йўлларига бир аср интизор бўлганим — тузалаётган сўзга «Ассалому алайкум!» деяман.

Фаррух ҲАМРОЕВ

ШЕЪРИЯТИМИЗ ИҚБОЛИ

Иқболнинг шеъриятимизга кириб келганига анчагина бўлди ва у мана шу фурсат мобайнида дуруст шеърлар битди. «Тафаккур» журналининг шу йил иккинчи сонидаги «Сени осмонимдан кетказмайман, Ой» туркумини шу жумлага киритиш мумкин.

Айланиб, бўғзимни кесмайсанми, Ой,
Қонимдан аршгача ўсмайсанми, Гул?
Тош бўлиб қабримни босмайсанми, Ой,
Гул, мендан илгари тўзмайсанми, Гул?

Шоирдан фалсафа ила йўғрилган эҳтиросли мулоҳаза-хулосалар талаб этилади. Иқбол Ой билан Гулга мурожаат этаркан, айни шу талабга биноан фикр юритади. Бу — навқирон эканидан қатъи назар эртанги қисматнинг залвори елкасидан босаётган, бир оёғи бу дунёда бўлгани билан иккинчиси нариги дунёда бўлишиға мардона иймон келтирувчи мулоҳазакор инсоннинг эҳтирос ила уйғунлашиб кетган фалсафий ҳадиксираши, Гулини қизғаниши, Гули учун куйиниши, энг асосийси эса, илҳом париси қанот боғлаган шоир юракнинг юксалишидир:

Қонимдан аршгача ўсмайсанми, Гул?

Бу ўтли сатрда қанчалар шоирона маҳорат пинҳон. Умуман, мазкур шеърнинг энг гўзал мисраси шу эканини айтишимнинг ҳожати йўқ. Бундай мисраларни қайта-қайта ўқигинг келаверади.

Сенга бармоғимни теккизмайман, Ой,
Сенга нафасимни етказмайман, Гул.
Лекин осмонимдан кетказмайман, Ой,
Исмингни бировга айтказмайман, Гул.

Қарангки, шоир — ошиқ-мажнун Ой — маъшуқасига бармоғини ҳам теккизмоқчи эмас, бироқ айни пайтда осмонидан кетказишни ҳатто хаёлига ҳам келтирмаяпти. Ёки Гулига нафасини етказиш истагидан ҳам йироқ, бироқ исмини ҳеч кимга айткизмоқни тасаввур ҳам қилолмайди.

Ой, фалак тоқида ягона гулсан,
Гул, ерга сайр учун тушган ойдирсан.
Ой, қўлим синмасми бандингдан юлсам,
Гул, кўзим оқмасми сени қайирсам?..

Бу нафис ташбеҳлар ортида гуноҳ-савобнинг фарқига борган, иймон-эътиқодли, Ҳақ йўлга бошқаларни ҳам даъват этаётган қалб соҳибини аниқ кўргандай бўламан.

«Тафаккур»да Иқболнинг шеърлари «Юрак тилга кирди» рукни остида берилгани ҳам айни муддао бўлган. Юрак тилга кирди... Шоирларни юракка ўхшатган бўлардим. Юракдай бедор, юракдай таъсирчан, юракдай меҳнаткаш, юракдай қайноқ, юракдай жўшқин, юракдай шиддатли, ўтмиш учун ҳам, бугунги ҳаётимиз учун ҳам, келажак учун ҳам юракдай зарур Шахслар ахир шоирлар эмасми? Ҳофиз Шерозий:

Ҳайиқ Ҳофиздаги ўтли юракдан,
Қозондек кўкси қайнар, кўнглида нам, —

дея огоҳлантирса, Гейне ҳам шоирлар билан ҳазиллашмасликка чақиради.

Юрак тилга кирди... Юрак ҳеч қачон сохталик қилган эмас, юрак танбаллик ҳам қилолмайди. У ёки росмана ишлайди ёки бутунлай тўхтаб қўяқолади. Юрак учун аросат йўлнинг ўзи йўқ, бўлмайди ҳам. Чинакам шоирлар ҳам табиатан юракка ўхшаб ёки росмана куйлайдилар ёки бутунлай сукут сақлаб қўяқоладилар. Қолаверса, чинакам шоир ўз халқининг оташин юраги демакдир.

Иқболни мен ана шундай чинакам шоирлар сирасидан деб биламан, унинг шеърларини имкон қадар ўқиб юраман, баъзан ёд оламан:

Ялмоғизнинг халтасида бахт,
Тошбақанинг елкасида вақт,
Кунлар ўтар судралиб карахт,
Мени кечир, гуноҳимдан ўт.

Аввалига бу мисраларни тушунмадим. Кейинчалик, чуқурроқ ўйлаб кўрсам, бахт ялмоғизнинг халтасида — ғоиб бўлгани сабабли, вақт тошбақанинг устида имиллаб, юрсамми-юрмасамми деб ҳардам-хаёлликка мубтало бўлганидан кунлар ҳам чалажон махлуқдай асабни эговлаб судраладиган бўлиб қолган эканки, бу шунчаки оҳанжама мисралар эмас, бахтини бой бериб, пушаймонлик азобини тортаётган аламзада кўнгилнинг чорасизлик фарёди экан. Ва қачон нимадандир ранжисам, ўксийдиган бўлсам, ёки пушаймонликка учрайдиган бўлсам, мана шу тўртликни такрорлашни одат қилиб олдим.

Ширин сўз — жон озиғи. Яхши, санъаткорона, шоирнинг қалб қаъридан бокира чашмайдай отилиб, қайнаб чиққан мисралар ҳам хаста юракларга даводир. Бундай малҳамни ҳаттоки дунёнинг энг зўр доришунослари ҳам, табиблари ҳам, ҳаттоки она Табиат ҳам етиштириб беролмайди. Иқболнинг шеъриятида бундан буён янада залворли, янада салобатли, ўқиганда одамнинг қалбига бўрондай шиддат соладиган шеърлар, балладалар, достонлар, манзумалар кўпайишини хоҳлардим. Навоий, Машраб, Чўлпон, Огаҳий, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Рауф Парфи ижод қилган бой ва баркамол ўзбек каломида бундан бошқача шеърлар, асарлар битиш гуноҳи азим.

Абдул ҲАМИД

Эртага имтиҳон

Тадқиқот, ахборот

ХАТТОТ ВА ШОИР

Шаҳарлар тарихини одамлар яратадилар ва уни авлоддан авлодга сайқаллаб етказиб берадилар. Асрлар давомида кўҳна Хоразм диёридан ҳам не-не алломалар етишиб чиқмади дейсиз. Ана шундай заҳматкаш, фидойи инсонлардан бири Муҳаммад Расул Полвонниёз ўғли Мирзодир. У 1839-1840-йилларда Хивада дунёга келган.

Отаси Комил Хоразмий номи билан машҳур шоир Полвонниёз Комил давлат арбоби сифатида Муҳаммад Раҳимхон саройида бир неча йиллар мирзоларга мирзабошилик қилади. Шунингдек, Комил давлат ишларини бошқара туриб, ижод билан ҳам муттасил шуғулланиб келган. Мусиқага ҳам катта эътибор билан қараган. Хуллас, Комил Хоразмий амалга оширган ишлар талайгина. Бу тўғрида жуда кўплаб илмий мақолалар ҳам чоп этилган. Биз тилга олаётган ижодкор эса кўпчиликка номаълумки, баъзилар: Комил Хоразмийнинг ўғли ҳам бор экан-да, дейиши табиий, албатта. Ҳа, Комил Хоразмийнинг ўзи сингари серқирра ижодкор Муҳаммад Расул исмли фарзанди бўлиб, у ҳам отаси каби адабиёт, мусиқа соҳасида самарали ижод қилган.

Муҳаммад Расул эскича таҳсилни олгач, қози Абдулла исмли кишига шогирдликка боради. У форс-тожик, араб тилларини мукаммал ўрганади, Шарқ мумтоз шеъриятини тинмай мутолаа қилади. Отаси ёрдамида мусиқий таълимини ҳам ошириб, отаси яратган Хива «Шошмақоми»ни тўла нотага кўчириб, китоб ҳолига келтиради. Шунингдек, Хоразмда олти ярим мақом ҳисобланиб келинган «Пенжгоҳ» мақомига яна бир қанча куйларни қўшиб, уни ҳам бир мақом ҳолига келтириб, еттинчи мақомни ҳам кашф этади. Натижада мақомлар сони биттага кўпаяди.

Шу нарса характерлики, Мирзо нота чизиқларини китоб ҳолига келтиришда нотанинг «Тасниб» ва «Мушкулот», яъни «Манзун» ва «Мансур» қисмларини алоҳида-алоҳида иккита китоб қилиб яратади. Комил нотасини китоб ҳолига келтириши Хоразм мусиқашунослиги учун катта муваффақиятлардан бири бўлди ва бу китоблардан мусиқа бўйича ўзига хос бир қўлланма сифатида фойдаланилмоқда. Мусиқа санъатини яхши англаб етган Мирзо мусиқа соҳасида Феруз Муҳаммад Раҳим IIга устозлик ҳам қилган.

Муҳаммад Расул ўзига Мирзо тахаллусини олган бўлиб, у нафақат мусиқа борасида, балки лирикада, таржимада ҳам отаси изидан борган. Таржима борасида у Мумтознинг «Раъно ва Зебо», «Соқийнома» асарларини ўзбек тилига таржима қилади.

Мирзонинг кўп йиллик адабий тажрибалари маҳсули бўлмиш «Марғуб ул-нозирин» девонининг яратилиши унинг фаол ижод қилганлигидан далолат. Бу девонга унинг ғазаллари ва рубоийлари киритилган. Шоирнинг адабий мероси бизгача битта қўлёзма девон шаклида етиб келган. «Марғуб ул-нозирин» девони ҳозирда Ҳамид Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институти фондида 4050-инвентар рақами билан сақланмоқда.

Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар фондида Мулло Ҳасанмурод Қори Муҳаммадамин ўғли Лаффасийнинг «Гулшани саодат», «Озоднома», «Хоразм тарихи материаллари» каби бир қатор асарлари сақланаётир. Биз Муҳаммад Расул тўғрисидаги баъзи бир маълумотларни Лаффасийнинг «Хива шоирлари ва адабиётчиларининг таржимаи ҳоллари» номли 9494-рақамли қўлёзмада учратишимиз мумкин. Жумладан, қўлёзмада Муҳаммад Расул тўғрисида шундай мисралар битилган:

Доғи Мирзо фазл ҳаддин зиёд
Ҳаммага эрур назмда устод.
Жаҳон ичра шогирди бисёрдур,
Гул назмиға табъ гулзордур.

Улус ичра кўбдур анга эътибор,
Эрур маҳкама ичра лайлу наҳор.
Бу абёт анинг фазл ҳолатидур,
Гувоҳи касбу камолотидур.

Кўпчилик ижодкорлар сингари Муҳамад Расул ҳам халқ оғзаки ижоди услубларидан кенг фойдаланиб, шеърлар яратди. Жумладан, унинг «Ворсоқи» шеърида шундай мисраларни учратишимиз мумкин:

Ҳолимга раҳм этгил, эй гулузорим,
Ишқинг ўти бағрим бирён айлади.
Ҳар неча ёрушдим, бу ҳоли зорим,
Кўзлар қон ёш тўкиб аён айлади.

Ҳаётдаги қийинчиликлар, келишмовчиликлар Мирзо турмушида ҳам бир қатор қийинчиликлар келтириб чиқарди. Мирзо адолатсизликларга қарши аёвсиз курашди ва исёнкорлик руҳида жуда кўплаб шеърлар, ғазаллар, рубоийлар ёзди.

Бир ғам етушгач, эл бори ғамхўр
эрди манго,
Юз ғам етарда йўқ эрур эмди
манго ғамхорлар —

дейди шоир ўз ғазалларидан бирида.

Отаси вафотидан кейин 1899 йили у хон саройида мирзабошилик вазифасига тайинланади ва бир неча йиллар мирзабоши бўлиб хизмат қилади. Хонлик тахтига Исфандиёр ўтиргач, хон уни мирзабошиликдан четлаштиради. Мирзо энди ўз ҳаётини фақат ижодий ишларга бағишлашга аҳд қилиб, мударрислик ҳам қилади. «Таълими хат»дан дарс бериб 500дан ортиқ хаттот етиштиради. Шарқнинг бир неча нодир асарларини кўчиради. Мадрасаларда араб ва форс тилларидан мударрислик ҳам қилади.

Манбаларда айтилишича, Мирзонинг шахсий кутубхонасида 5000 дан зиёдроқ китоб бўлиб, бу китоблар орасида Шарқнинг кўпгина нодир қўлёзмалари ҳам сақланган.

Қадимий навқирон Хоразм тупроғида туғилиб, камол топган серқирра ижодкор Муҳаммад Расул ҳижрий 1922 йили 83 ёшида вафот этади ва ўз мадрасасига дафн қилинади. Ўйлаймизки, серқирра ижодкор ижодининг бизга ҳали номаълум қирралари тадқиқотчиларимиз томонидан тадқиқ қилиниб, халқимизни баҳраманд этади.

Роза САЙДАМЕТОВА,
Шарқшунослик институти аспиранти

МАТНШУНОСЛИК:

ечимини кутаётган муаммолар

Ватанимиз тарихида туб бурилиш ясаган Истиқлол маданиятимизнинг ҳамма жабҳалари қатори ўтмиш адабий меросимизга ҳам қайта назар ташлашни, мумтоз адабиётимиз намояндалари ижодини холис таҳлил ва тарғиб этиш вазифасини кун тартибига қўйди. Бу борада кейинги йилларда анчагина ишлар амалга оширилди.

Хўш, бугунги кунда адабий меросга қандай мезонлар асосида ёндашилмоқда? Бирёқлама талқинларга йўл қўйилмаяптими? Устоз адабиётшунос олимлар анъаналарига, илмий тажрибаларига таянганда қайси жиҳатларга эътиборни кучайтирмоқ ва қайси томонларига танқидий муносабатда бўлмоқ лозим? Мумтоз адабиётимиз намуналари нашри бугунги кунда қай аҳволда? Адабиётшуносларнинг, матншуносларнинг янги авлодларини камол топтириш борасида қандай ишлар амалга оширилмоқда?..

Шу каби матншунослик муаммолари билан боғлиқ масалалар атрофида фикр алмашиш, мунозара юритиш мақсадида олиб борилган БАҲС бир ярим йилча давом этди. Ёдингизда бўлса, баҳсимиз филология фанлари доктори Иброҳим Ҳаққуловнинг мухбиримиз билан суҳбатидан бошланган эди («Мерос, моҳият ва талқинлар», «ЎзАС», 1997 йил, 16 май сони). Суҳбатда кўтарилган муаммолар юзасидан бир қатор олимлар, тадқиқотчи ва адабиётшунослар газетамиз саҳифаларида ўз фикр-мулоҳазалари, илмий кузатишлари билан иштирок этишди. Жумладан, Б. Акрамов «Меросга муносиб рисола» (ЎзАС, 1997 йил, 30 май сони), А. Ёқубов «Профессор билмасдан сўзламаган» (30 май сони), Ҳ. Болтабоев «Бутун эҳтимолларнинг кучлиси...» (13 июн сони), М. Абдулҳаким «Ўқиб ўтмак шиори...» (4 июл сони), Қ. Эргашев «Қасида кимга бағишланган?» (25 июл), О. Жўраев, М. Ҳошимжонов «Қиймати ўксирму неча синса сийм» (8 август), Ҳ. Болтабоев «Эртани деган кечани қуймас» (19 декабр), В. Раҳмонов «Адабий идрок тантанаси» (1998 йил 23 январ сони), И. Ҳаққулов «Санамай саккиз» демайлик...» (20 феврал), А. Абдуғафуров «Нуқта лаб устида бежодур...» (10 апрел), Н. Жумахўжа «Баҳсдан мақсад ҳақиқат» (10 июл) мақолалари эълон қилинди. Айни матншуносликка бағишлаб ташкил этилган «Давра суҳбати»дан кўзланган мақсад ҳам мумтоз адабиётимиз намуналарини талаб даражасида, юксак савияда нашр этишни таъминлаш муаммоларини ёритишга қаратилган. («Давра суҳбати» иштирокчилари: А. Ҳайитметов, А. Абдуғафуров, Сирожиддин Аҳмад, Ҳ. Болтабоев, Н. Абдулҳаким. «ЎзАС», 1998 йил 29 май сони).

Ўбек матншунослиги эришган салмоқли ютуқларни эътироф этган ҳолда таъкидлаш жоизки, бу соҳада ўз ечимини кутаётган муаммолар, қилиниши лозим бўлган ишлар ниҳоятда кўп. Инчунун, бизда матншуносликнинг назарий асослари етарли даражада ишланмаган. Адабиётшуносликнинг бу соҳасига оид қўлланмалар ва дарсликлар деярли йўқ. Матншунос кадрлар тайёрлаш масаласида ҳам қилинаётган ишларни қаноатланарли, деб бўлмайди. Тошкент Давлат университети ўзбек филологияси факультетида матншунослик бўйича махсус курс ўқитилади. Шарқшунослик олий таълим институтида «Матншунослик ва манбашунослик» кафедраси мавжуд. Ўзбекистон Фанлар академияси Қўлёзмалар институтида махсус бўлим фаолият кўрсатмоқда. Бир қарашда гўё муаммолар йўқдек туюлади. Лекин масалага ўзбек матншунослигининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб ёндошилса, булар етарли эмаслиги маълум бўлади. Хуллас, газетамизда анча вақт изчил давом этган матншуносликка доир баҳс бу соҳада ечимини кутаётган муаммолар кўплигини аён қилди. Матншуносликнинг жонланиши эса фидойи олимларнинг саъй-ҳаракати, фаолликлари, тадбиркор ва ташкилотчиликларига боғлиқлиги ҳам мунозара жараёнида кўринди.

Газетамиз таҳририяти баҳсда иштирок этган барча олим, тадқиқотчи ва адабиётшуносларга миннатдорчилик билдиради. Биз матншунослик муаммоларига бағишланган мунозарада айтилган фикрларни шаҳрламоқчи бу жараённи хулосаламоқчи эмасмиз. Чунки баҳсдан аён бўлганидек, бу муаммолар кенг қамровли изчил муҳокамани, таҳлил ва тадқиқни тақазо этади. Ниятимиз янги 1999 йилдан эътиборан янги «Матншунослик муаммолари» рукни очиб, бу борадаги ишларимизни давом эттиришдир.

Баҳс-мунозаралар кўрсатганидек, матншунослигимизнинг ҳозирги аҳволи бўйича айтилган танқидий фикрларида жиддий асослар бор. Ушбу соҳадаги нуқсонлар мумтоз адабиётимиз намуналарини жорий имлода нашрга тайёрлаш ва чоп эттиришда кўпроқ кўзга ташланаётир.

Умид қиламизки, янги «Матншунослик муаммолари» рукнимизда бу соҳа заҳматкашларининг фикр-мулоҳазалари муттасил ёритиб бориладi. Энг муҳими, амалий аҳамиятга молик, адабиётшунослик фанининг пойдевори ҳисобланган матншуносликка доир чиқишларда мутахассислар, олим ва тадқиқотчилар янада фаол иштирок этадилар, деб ўйлаймиз.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИ

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти жамоаси Кутубхонашунослик кафедраси доценти Эркин Охунжоновга отаси

Одилжон ОХУНЖОНОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси уюшма аъзоси Баҳриддин Насриддиновга синглиси

СОДИҚОВА Зумрадхон Насриддин қизи

вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Тадқиқот, ахборот

ШОҲНИНГ ФАҚИРЛИК ФАЛСАФАСИ

Иброҳим Адҳам: бадиий тўқималар ва тарихий ҳақиқат

Бизгача етиб келган адабий-бадиий, танқидий асарларда илк суфийлик мактабининг асосчиси сифатида тилга олинган Иброҳим Адҳамнинг фаолияти билан замондошларимиз яқиндан таниш эмас эдилар. Зеро, Жунайд Бағдодий ўз даврида бу зотни «Мифтоҳул Қулуб-Иброҳим Адҳам, яъни тариқат илмининг очқуси — Иброҳим Адҳамдир», дея тилга олган.

Мустақиллик шарофати билан Иброҳим Адҳам ҳақидаги асарларнинг бир қисми ўқувчиларга тақдим қилинди: «Иброҳим Адҳам қиссаси» (С. Рафиддинов, Тошкент, 1991), «Қиссаи Иброҳим Адҳам» (К. Тоҳиров, Самарқанд, 1993). К. Тоҳиров илк марта ўз қўлидаги қўлёзма ва тошбосма асарлар асосида Ҳувайдонинг «Достони Иброҳим Адҳам» маснавийсини чоп эттирди ва шу мавзудаги тадқиқотларнинг ташаббускори бўлди.

Холисона айтганда, тасаввуфнинг илк тариқатларидан, мақталаридан бирини яратган олим ҳақида махсус тарихий-фалсафий рисолалар деярли яратилмаган. Шу боис ўзбек адабиёти манбаларига асосланган ҳолда, Иброҳим Адҳам сиймосининг ҳам тарихий шахс сифатида, ҳам бадиий образ сифатида гавдаланиши, суфиёна ҳаёт кечиришнинг асосий моҳияти таҳлилига ҳаракат қилдик.

Иброҳим Адҳам аслида ким бўлган?

Манбаларга кўра, Иброҳим Адҳамнинг асл исми Абу Исҳоқ Иброҳим Адҳам бинни Сулаймон бинни Мансури Балхийдир. Унинг қачон туғилганини фақат тахмин қилиш мумкин. Вафоти Алишер Навоийнинг «Насоимул муҳаббат» асарида ҳижрий 161-162 (мелодий 777—778), деб кўрсатилган.

Иброҳим Адҳам Балхда таваллуд топган. Кейинчалик бу шаҳарга ҳукмдорлик қилган. Насл-насаби тўғрисида ҳам бир-биридан қисман фарқ қиладиган маълумотлар мавжуд. Бертельс Иброҳим Адҳамни Балхда туғилган бўлса-да, бу ерга жангу жадаллар боис келиб, ўрнашиб қолган аслзода арабларнинг Бану Тамим қавмидан, деб кўрсатади. Яъни унинг фикрича, Иброҳим Адҳам ҳарбий хизматчи оиласида туғилиб тарбияланган. Абу Нуатма Исфахоний ҳам унинг ҳарбий хизматчи оиласидан эканлигини таъкидлаб ўтган. Бадиий асрларда эса («Қиссаи Иброҳим Адҳам», Ҳувайдонинг «Достони Иброҳим Адҳам») унинг Балх шаҳзодаларидан эканлиги таърифланади. Отаси каёний шаҳзодалардан бўлиб, дарвешликни ихтиёр этган киши сифатида тилга олинади. Қиссада яна: «Адҳам девона дер эдилар, сакколик (мешкобчилик) қилиб кун кечирарди», деб ёзилган.

Иброҳим Адҳам замонасининг барча илмларини мукаммал эгаллаган, етук киши бўлган. Юқоридаги маълумотларнинг моҳиятига кўра, у аслзода оилада камол топиб, шоҳлик унвонига эришган. Қиссада ҳам, достонда ҳам унинг онаси Балх шоҳининг қизи — Маликаи Ҳубон, отаси каёний подшоҳзодалардан девона Адҳам бўлганлиги зикр қилинади. Бироқ Иброҳим Адҳамни оламга машҳур қилган нарса унинг насл-насабию подшоҳлик амали эмас, ундаги иймон ва эътиқод, инсонпарварлик қарашларидир. Иброҳим Адҳам «Ростгўй эди ва давлатманд киши эди. Ўшал замонда барча инсонларга Иброҳимнинг қилган иши ва сўзи ҳужжат (қонун, дастак) эди, яъни «бу ишни ё бу сўзни Иброҳим қилди ва деди», десалар ҳеч киши хилоф қилмас эди». Иброҳим Адҳам шоҳлик мартабасига эришгунга қадар ҳам эл орасида донишманд ва авлиё киши сифатида ном таратган. Шу боисдан Муҳаммад Сиддиқ Рушдий уни нафақат дунёнинг, балки диннинг ҳам улуғ шоҳи, узлат оламининг ганжи, деб таърифлайди. Тасаввуф олимларидан Жунайд Бағдодий таърифига кўра, Иброҳим Адҳам «Мифтоҳул кулуб», яъни тариқат илмини очган кишидир. Уни оламга машҳур қилган омил ҳам мана шудир. У шоҳлик мартабасига эришгунга қадар ҳам Худойи таолога бандалик қилиб, кечалари ухламас эди, унинг тилида зикру тасбеҳ ҳамду сано эди, фақиру бечораларнинг кўнглини овлаб, хушвақт қилар эди. Подшоҳ бўлгандан кейин ҳам бу одатини ташламади. Уламо ва фузало, сайидларга ва фақиру бечораларга, кўр ва шолларга хайру эҳсонни, инъомни бисёр қилиб, уларнинг дуои хайрини олди.

Аллоҳга бўлган муҳаббат шу даражада юксак эдики, натижада у мамлакатни идора қилиш ҳуқуқидан — шоҳликдан ихтиёрий тарзда воз кечиб, қаландар хирқасини кийди ва Маккага ҳажга отланди.

Навоий «Насойимул муҳаббат» асарида бу ҳақда қуйидагича ёзади: «Бир кун овга борадур эрди. Хотифе нидо қилдики, эй Иброҳим сени иш учун яратмайдурлар. Бу сўздин анга огоҳлиғ юзланди ва мулк таркин қилиб, бу тариқа тариқни ихтиёр қилди ва Маккага борди ва анда Суфён Сурий ва Фузайл Аёз ва Абу Юсуф Ғайбулий суҳбатига етишти».

Манбаларда Иброҳим Адҳамнинг шогирди сифатида Шақиқ Балхий (вафоти 810 йил) тилга олинади. Бу аллома тасаввуф оламида ўзига хос таълимот яратган олим, фозил киши сифатида танилган.

Нуотманинг ёзишига қараганда, умрининг кўп қисми Сурияда ўтган Иброҳим Адҳам ҳижрий 160—166-йиллар оралиғида византияликлар билан бўлган денгиз жангида ҳалок бўлган. Шунингдек, бошқа бир манбада айтилишича, унинг жасади Румдаги Сукин қалъасида (Кичик Осиёда) дафн этилган. Тадқиқотчи Бертельс эса яна бошқа фикрни айтади: Иброҳим Адҳам ҳижрий 160 йилда Лаодикей яқинидаги Луккан тоғида вафот этган. Алишер Навоий ва Муҳаммад Рушдий умумийроқ тарзда Шом (Сурия)да вафот этган, деб кўрсатадилар.

Достон, қисса ва ривоятларда Иброҳим Адҳамнинг уч муҳитда — бир шоҳ, ўз мулкини тарк этиб, дарвешликни ихтиёр этган ғариб ва сўнггиси Аллоҳ васлига етишган ошиқ сифатида кўрамиз.

Шоҳ сифатида унинг бирон нуқсони йўқ. Султон Иброҳим Балхни обод қилди, халқ учун фаровонлик, тинчлик-тотувлик яратди. Ҳувайдо бу ҳақда шундай ёзади:

Бу — Иброҳим оти
оламга тўлди,
Ки машрику то
ба мағрибга ёйилди.
Қилиб эрди неча йил
подшоҳлик,
Тамоми шаҳри қилди
омонлик.

Шунга қарамасдан, у юксак мартабадан воз кечади. Ва бу билан тарихда мардликнинг олий намунаси сифатида мангу ибрат тимсоли бўлиб қолади. Бадиий асарларда Иброҳим Адҳам руҳиятидаги ушбу туб бурилиш бир неча далиллар воситасида асосланган. Юқорида эслатганимиздек; «Насойимул муҳаббат»да ҳикоя қилинишича, шикорга чиққан Иброҳимга ғойибдан огоҳлантириш келади ва ҳаётда яшашдан мақсади нима эканлигини унга эслатиб қўяди. Шундан сўнггина у Аллоҳни ёдга олиб, тавба қилади ва тоат-ибодатга берилади, Шоҳликдан фақирликни афзал кўради. Яна бир далил сифатида ушбу асарларда шундай воқеа ҳикоя қилинади: Иброҳим томда бир кишининг юрганидан уйғониб кетади ва «Сен кимсан», деб сўрайди. «Туямни излаб юрибман», — деган жавобни эшитган султон ҳайрон қолиб «Томда туянг нима қилади?», — дейди. Ва иккинчи жавобдан лол бўлиб қолади. Томда юрган киши: «Эй ғофил, сен худони олтин тахтинг устида атлас тўн кийиб изларсан, олтин тахт устида худо нима қилади», — деб, Иброҳимнинг карахт қалбини уйғотади. Рушдий буларга қўшимча қилиб, учинчи далилни келтиради: карвонсаройга тенглаштирган сайёҳнинг гапи Иброҳимга ёқмайди, шунда мусофир бу уй илгари кимники бўлганлигини суриштиради. Султон бирмабир бу уйдан отаси, бобоси, бобосининг отаси яшаб ўтганлигини айтади. Ҳамсуҳбати: «Бири келиб, иккинчиси кетадиган бўлса, карвон сарой бўлмай нима бу?», — дейдию ғойиб бўлади.

Бу ривоятлар дунёнинг ўткинчилиги ва бевафолиги, унга меҳр қўйиш, унинг ҳирсига тушиш ғоят зарарли эканлигини, Аллоҳни унутмаслик зарурлиги каби ақидаларни олға суради. Мана шулар туфайли Иброҳимда қўрқув ва ваҳм пайдо бўлиб, тавба йўлига киради.

Аммо бизнинг назаримизда, қисса ва достонда уни шоҳликдан воз кечишдек мардликка ундовчи яна бир далил борки, у барча далиллардан муҳимроқдир. Иброҳим ўткинчи дунёнинг ҳирсу ҳавасларидан, шоҳликдек поёнсиз ҳуқуқ ва имкониятлардан воз кечиб, фақирона яшашда отаси Адҳам девонадан андаза олади. Уйдаги ибрат, бизнингча, бошқа сирларнинг самараси учун илк асос, пойдевордир. Ана шу пойдевор бўлмаганида Иброҳимнинг мардлиги бу қадар ишонарли ва таъсирли бўлмас эди.

Дарҳақиқат, унинг отаси Адҳам девона, ривоятларга кўра, каёний шаҳзодаларидан бўлиб, шаҳзодаликни тарк қилиб, фақирликда кун кечирар, саккоклик билан шуғулланарди. Маликаи Ҳубанга ошиқ бўлганида унга Шўр дарёсидан гавҳари шабчироғни келтириб бериш шарти қўйилади. У бу шартни бажаради, аммо ўғри номини олади. Шунда подшоҳнинг хазинасидаги 2 гавҳардан бири ўғирланган бўлиб, у подшоҳ олдига 100 дона гавҳарни қўяди ва шоҳни шарманда қилади. Барибир шоҳ ваъдасида турмайди ва ошиқ Адҳам сарсонликда узоқ юртларни кезади. Кунлардан бирида худога муножот қилиб турган Адҳам олдида сағана эшиги очилиб, ўлган Маликаи Ҳубонга яна қайта жон киради ва ошиқ Адҳам муродига етади. Шундан сўнг Иброҳим туғилади. У 7 ёшга тўлганида, кўрганлар Маликаи Ҳубонга ўхшашлигини сезишиб, шоҳга хабар етказадилар. Маликшоҳ ўчган чироғи қайтадан ёнганига хурсанд бўлиб, қизи Маликаи Ҳубонни ва набираси Иброҳимни саройга олиб келиб, 40 кун тўй бериб, ғарибу ғураболарга садақа улашади. Шу тариқа Иброҳимга ҳукмдорлик омади насиб этади. Аммо Адҳам девона Маликшоҳнинг ҳузурига бормайди, фақирликда қолади.

Бу ривоят тарихий шахс Иброҳим Адҳам насл-насабига доир мавҳум маълумотлари ўртасида ўзига хос кўприк вазифасини ҳам бажаради. Аслзода Иброҳим билан дарвеш Иброҳим ўртасидаги масофани қисқартиради. Унинг бир сифатдан иккинчи сифатга ўтишини осонлаштиради.

Чин суфий ўзликдан ва фоний дунёдан кечган ва ҳақ баҳосида ўзлигини қайта топган зот бўлиб, суратда бандию маънида озод кишидир. Сурат — ташқи кўринишида банди бўлиш — жисм танани илоҳ итоатига боғлаш бўлса, маънида озодлик — ботинни барча алоқалардан тозалаб, руҳни ҳур ва пок сақлаш демак. Суфийликни ихтиёр этган кишилар кўпроқ камтарона ҳаёт кечириш, раҳмдил бўлиш, нафсга азоб бериш, руҳий покликка эришиш, бу дунёда ҳеч бир кишига, ҳатто жониворларга ҳам озор бермасликни ўз олдига мақсад қилиб қўядилар. Иброҳим ҳам юқоридаги мақсадларга амал қилади, шариатнинг барча шартларини бажаради.

Аммо бундай хатти-ҳаракатларнинг ҳаммаси ҳаққа етишиш учун камлик қилади. У нафс туйғусини ўзида ўлдириши керак. Зеро, инсон жисми, танаси тупроқдан ясалганлиги учун ҳам ейиш, ичишу безаниш, шаҳвоний ҳирслардан лаззатланиш кабиларни ёқтиради. Нафс бора-бора худбинлик фалсафасини туғдиради. Нафс домига тушгандан кейин киши ҳеч нарсадан тап тортмайди, ҳаром-ҳаришдан ҳазар этмай, бошқалар ҳисобига бўлса ҳам яхши яшашни ўйлайди. Шунинг учун тасаввуф талаб этган тийилиш, қаноат, сабру фақирлик тариқида гап кўп.

Хуллас, Иброҳим Адҳам ҳаётини ўрганиш кенг илмий жамоатчилик олдида турган долзарб вазифадир.

Саодат ЙЎЛДОШЕВА,
Самарқанд Давлат университети аспиранти

ЗИЙНАТУ ЗАР БУХОРО

Нима сабаб кўҳна Бухоронинг 2500 йиллиги дунё миқёсида катта тантаналар билан нишонланди... Бир ёғи қадриятларимизни тиклаш бўлса, иккинчи тарафдан жаҳонга машҳур бу муқаддас тупроқнинг авлиёю анбиёлар, фозилу фузалолар, шоиру санъаткорлар бешиги бўлгани учундир... Амир Темурни Турон заминига тортиқ этган волидаи меҳрибон Тегинабегим юртига бу қадар эъзоз! Ҳадислар кашфиётчиси Имом ал-Бухорий, тариқатлари билан халқ қалбида илоҳиятга айланган Баҳоуддин Нақшбанд, табобат илмининг бобокалони Ибн Сино, ноласи ичида қолиб кетган шоир Фитрат, ҳаётини миллий курашга бағишлаган Файзулла Хўжа, бетакрор санъати билан ўзига ҳайкал қўйиб кетган академик Уста Ширин ва бошқа қатор улуғ шахсларнинг эзгу армонлари, аччиқ қисматлари учундир... Балки бу макон осори-атиқалар бўлганлигидандир.

Китобингизни ўқидим

Шоир Тошпўлат Аҳмаднинг ушбу санага бағишлаб «Фан» нашриёти томонидан чиқарилган «Бухоронома» номли салоҳиятли шеърий китобини варақлаб кўрсангиз, барча саволларингизга жавоб топасиз. Зеро, у фақат тарих эмас, бугун, келажак, бадиий тафаккур қирраларида жилоланган, юрак эҳтиросида сайқалланган яхлит Ватаннома, тақдирнома, ҳақиқатнома, дегилик салмоққа эгадир. Шахсан мен ушбу сайланмани ўқиб, қадим Бухоронинг ўн икки дарвозасидан кириб чиққандек ҳис этдим ўзимни. Кўҳна шаҳар ўтмиши тарихий шахслар тимсолида шундай аниқ ифода этилганки, худди уларнинг руҳлари билан суҳбат қургандек бўлдим. Она шаҳар ҳақида бу қадар теран маълумотга, чуқур билимга эга бўлмоқ шоирнинг ўз юртига, халқига беҳад меҳридан келиб чиқади. Т. Аҳмаднинг асосий мақсади эса ўз қаҳрамонлари ҳаёти орқали Бугуннинг, яъни Истиқлолнинг ўта мураккаб ҳамда етмиш йиллик серзаҳмат йўлини акс эттирмоқдир.

Ушбу камолат нуқтасига етиб келгунча шоирнинг ўзи ҳам машаққатли адабий жараённи кечиб ўтди... У гоҳ журналист, гоҳ ёзувчи, гоҳ шоир, гоҳ таржимон сифатида уйқусиз тунлар оғушида, олис сафарлар таассуротларида ижод қилар экан, ижод маҳсуллари республикамиз мукофотлари билан тақдирланиб тургани бежиз эмас, деган хулосага келдим.

Т. Аҳмаднинг илк китоби «Бухоро юлдузи» 1971 йили кўринган эди. Ундан кейинги йигирма беш йил давомида «Қасам ва қасос», «Ўғлингман, ҳаёт», «Очиқ эшик» очерк ва ҳикоялар тўплами, «Минор ва чинорлар», «Ойдин хаёллар», «Табассум боғи», «Имон қалъаси», «Шарқ тумори», «Фиғон» каби шеърлар китобларини тақдим этди. Мазкур китобларни эслатганим боиси «Бухоронома»да ҳар бир давр жарчиси бўлмиш бу мажмуалардан айрим намуналар шеърлар, сочма шеърлар, тўртликлар, саккизликлар, ғазаллар, балладалар ва достонлар жой олгандир. Мазкур асарларнинг барчасида Бухоро нафаси, қиёфаси, янгиликлари, заҳматкаш элнинг бугунги турмуши, шижоати, эртанги орзу-ўйлари ифода этилган:

Баҳоуддин бобомдан уқсам дарслар
субҳи-шом,
Тариқатлар гул очди юрагимда
номма-ном.
Дедиларки: «Дил ба ёр, даст ба кор»
бўлсанг мудом,
Имонга ёр бу юртнинг шони
кемтик бўлмагай,
Иқболга ёр бу юртнинг нони
кемтик бўлмагай.

Ўтмиш билан бугунни, кеча билан эртани мантиқий боғлашга моҳирона ёндошган Т. Аҳмад қардошлик туйғуларини ҳам оддий, содда, самимий мисраларда мужассамлаштира олган:

Қўлимизни узатдик, қўлингиз
олмоқ учун,
Кўнглимизни узатдик, кўнглингиз
олмоқ учун,
Гулимизни узатдик, гулингиз
олмоқ учун,
Эй азиз турк оғалар, қардошлик
қутлуғ бўлсин.

Шоирнинг ҳаёт муаммолари, инсоннинг ички кечинмалари, унга хос фазилат ва хусусиятларини сезгир нигоҳ билан кузатган ҳолда чиқарган хулосалари кишини ўйга толдирмай қўймайди. Масалан, у бир шеърида дунёни бўяшга аҳд қилганларнинг қўллари ҳам, йўллари ҳам қизил эди. Қизил шиорлардан, қизил қарорлардан қутилдигу, аммо ҳали қизил одамлардан мутлақо қутилмадик, дея куйиниб ёзади. Афоризм, ҳикмат руҳи сингдирилган қуйидаги тўртликларга эътибор қилинг-а:

Оқиллик, донолик гуллаб яшнайди,
Юртнинг кичиклари катта бўлсалар,
Жоҳиллик қанотин ёза бошлайди,
Юртнинг катталари кичик бўлсалар...

***

Халқ бор жойда ҳақ бўлур,
Ҳақ бор жойда халқ бўлур.
Бу дарсни ким уқмаса,
Бир кун албат ғарқ бўлур...

Инсон мураккаб зот. Инсониятни эса бешак олижаноб одамлар ўз елкасида тутиб туради. Унинг оёғи остида эса майда-чуйда ғаразгўйлар, маразлар, ҳасадчи, ёлғончи, тухматчи, юлғичлар уймалашиб, яхшиларга панд беришга ҳаракат қиладилар. Шоирнинг «Нуқсонлар» шеърини ўқиб ана шундай хулосага келасиз:

Агар қўйиб берсанг идрок-имонни
Булар лойга қориб тағин тузлайди.
Буларга йўл берсанг, ютиб виждонни
Ҳатто Пайғамбардан нуқсон излайди...

«Товуқлар қағ-қағлаб, итлар вовуллаб чиққан кечада кўчадан иғвогар ўтганини, худди зилзила каби заминни титратганидан сесканиб кетади» ,шоир. Аммо ўша шум кимсалар билмайдиларки, кунлардан бир кун:

Айланармиз ўтмишга бешак,
Ортимизда армон бўзлайди,
Ҳалол бўлсак, имонли бўлсак,
Тарих бир кун бизни излайди.
Айланармиз ўтмишга бешак,
Вужудимиз сўниб музлайди,
Хоин бўлсак, юртга дор бўлсак,
Тарих бир кун бизни излайди.

Асрлар орзуси бўлмиш — мустақил мамлакатда, дуо теккан мўътабар заминимизда шундай бадкорлар яшаётганидан қаттиқ изтиробга тушган шоир фақат шеъри билан курашмоққа қодирдир.

Т. Аҳмаднинг мавзу доираси кенг. У ўз атрофини ўраб олган саховатли, меҳридарё, беғубор, ҳалол, юртим-элим деб ёниб яшаётганлар билан ҳамқадам ҳамюртлари, дўсту биродарлари, устозу шогирдлари, замондошларини катта муҳаббат ва ҳурмат ила қаламга олади. У ранг-баранг бадиий манзараларда айтмоқчи бўлган гапини усталик билан жонлантира олади:

Чумчуқ боласидай чирқиллаб ҳар ён
Томдан-томга ошиб ўйнардик узоқ...

Шубҳасизки, китобхон мазкур икки сатрда ихчам ташбеҳ орқали болалик шўхлигини бемалол тасаввур этади. Ёҳуд шоир падарибузрукворидан айрилиқ ҳолатини қуйидагича таъсирли қилиб изоҳлайди:

Алвидо, тупроққа айланган отам,
Алвидо, отамга айланган тупроқ!

Айниқса, шоирнинг севги лирикасидаги нозиктаъблик ҳар бир инсон юрагини ларзага ва ҳаяжонга солади:

Солланиб-солланиб силкинса сочинг,
Таърифин битмоққа қалам топилмас,
Аҳмадий, агарчи ёринг жафокор,
Жафосин ювгали шабнам топилмас.

Бундай ҳаяжонли ифода, истиора, ташбеҳ, рамзларни китобда тез-тез учратиш мумкин.

Ютуқлар тошу тарозуси оғирроқ босган жойда, айрим нуқсонлар унинг соясида қолиб кетажакдир.

Энг муҳими, «Бухоронома»» — Ўзбекистон аталмиш буюк мамлакатнинг бир бўлаги — «Зийнату зар Бухоро»га мадҳия эканлиги билан қадр-қимматлидир.

Навоийнинг навоси, Яссавийнинг дуоси, Мирзо Бобур, Машраб кўзларидаги соғинч, Темур бобо елкасини тутган асл юрт, асал юрт, жон юрт, азал юрт, ғазал юрт, нон юрт — Ўзбекистон ҳам, уни баралла куйлагувчи шоир Тошпўлат Аҳмад ҳам омон бўлсин!

Гулчеҳра ЖЎРАЕВА

Танишув

БУГУНГИ ЯПОНИЯ

Ўзбекистон Миллий матбуот марказининг мажлислар залида Япония элчихонаси ходимлари ташаббуси ва иштирокида «Япония маданиятининг шаклланишида хорижий мамлакатларнинг таъсири» мавзуида матбуот анжумани бўлиб ўтди.

Анжуманни ўтказишдан мақсад япон халқи маданияти ва тарихи билан ўзбекистонликларни яқиндан таништириш эди. Шунингдек, элчилик ходимлари бундай танишувни келаси йилнинг ҳар ойида ўтказишни режалаштирганликларини айтишди.

Х. КАРИМОВ

Қорни соғиндим... **Т. МАҲКАМОВ олган сурат**

«БАНГКОК-98». ИМКОНИЯТ ВА НАТИЖА...

Куни кеча сўнгги ярим ой мобайнида бутун Осиё нигоҳини ўзига қаратган XIII Осиё ўйинлари ниҳоясига етди. «Фаришталар юрти»да Осиёнинг 44 мамлакатидан келган 8 мингга яқин спортчилар спортнинг 40 тури бўйича 379 та олтин, 379 та кумуш, ва 478 та бронза медаллари учун кураш олиб бордилар. Хитой, Корея, Япония, Таиланд, Қозоғистон, Тайпей ва Эрон спортчилари юқори натижаларга эришиб, якуний медаллар кўрсаткичи бўйича «кучли еттилик»ни ташкил этишди. Ўзининг спорт тарихида иккинчи марта қатнашган мамлакатимиз спортчилари эса 6 та олтин, 22 та кумуш ва 12 та бронза, жами 40 та медални қўлга киритиб, умумий ҳисобга ўнинчи ўрин билан кифояланишди. Хўш, спортчиларимиз мазкур мусобақаларда ўз имкониятлари даражасида қатнаша олишдими? Ҳамюртларимиз бундан ҳам юксакроқ натижа кўрсатишлари мумкинмиди?.. Бу каби саволларга жавоб топмоқ, спортчиларимиз қатнашувини холис баҳоламоқ учун тўрт йил ортга назар ташламоқ лозим, назаримда.

Ўшанда, «Хиросима-94»да Осиё чин маънода Ўзбекистонни кашф этган эди. Илк бор қатнашган спортчиларимиз 10 та олтин, 11 та кумуш ва 20 та бронза медалини қўлга киритиб, умумжамоа ҳисобида фахрли бешинчи ўринни эгаллашганди. Ҳа, ўшанда Ватанимиз спортчилари ўз муваффақиятлари билан «ярим дунё»ни ҳайрат ёқасини ушлашга мажбур этишган эди. Айниқса, футболчиларимизнинг чиройли ўйинлари, ғалабалари ҳали ҳануз ёдимизда. Бу ютуқлар айтишганидек, ҳеч ҳам тасодиф эмасди,. Зеро, спортчиларимиз чиндан-да энг юксак поғоналарга муносиб тарзда юксак жасорат ва маҳорат ила бутун дунёни лол этганди, ўшанда...

XIII Осиё ўйинлари эса ўтган ана шу ғалабаларнинг тасодиф эмаслигини, Ватанимизда спортга бўлган эътибор меваси ўлароқ Ўзбекистонимизнинг истеъдодлар диёри эканлигини исботламоқлик билан юксак аҳамият касб этарди. Бироқ... Ҳа, афсуски, бугун биз ана шу «бироқ» сўзини ишлатишга мажбурмиз. Чунки 23 спорт тури бўйича 180 га яқин спортчиларимиз курашган мусобақаларда 40 та медал қўлга киритилди, холос. Ҳолбуки, Хиросимада бор-йўғи 14 спорт тури бўйича қатнашган ҳамюртларимиз 41 та медал соҳиби бўлгандилар. Баскетбол, футбол, чим хоккей, қиличбозлик, сузиш, синхрон сузиш, велоспорт, теннис бўйича терма жамоаларимиз биронта ҳам медал ололмадилар. Айниқса, Осиё ўйинларининг собиқ ғолиби футбол терма жамоамиз ўйинлари «миллионлар ўйини»нинг миллионлаб мухлисларини қаттиқ ранжитди. Чорак финалда Эрон терма жамоасига 4:0 ҳисобидаги кутилмаган мағлубият маълум маънода футболимиз савияси бугун қай даражада эканлигини кўрсатди. Булар иш бўлиб, буёқлар сингач терма жамоа бош мураббийи Убирижа Вейга де Сильва жаноблари «биз энг кўп гол урдик ва гуруҳлардан энг аввал йўлланмани қўлга киритдик» дея «таскин» топибдилар. Бангкокка жўнаш олдидан «Фақат биринчи ўрин!» деб ваъда берган бош мураббийнинг бу «ўзгариши» «алдагани бола яхши» деган маталнни эслатмаяптими?

Хайриятки, мағлубиятдан тирналган яраларимизга бокс, дзюдо, эркин кураш, юнон-рим кураши, оғир атлетика, байдарка ва каноэчиларимиз ўз муваффақиятлари билан малҳам қўя билишди. Жумладан, 10 та боксчимиздан 9 таси олтин, кумуш ва бронза медаллари билан тақдирланди. Финалга йўлланмани қўлга киритган етти боксчимиздан Руслан Чагаев, Сергей Михайлов ва Муҳаммадқодир Абдуллаевлар юртимиз байроғини энг юксакка кўтардилар. Ҳа, миллионлаб юртдошларимиз номидан Ватанимиз шуҳратини оламга ёйган боксчиларимизга қанча таҳсин айтсак, оз.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, спортчиларимиз XIII Осиё ўйинларида бундан ҳам яхшироқ натижаларга эришишлари, юртимиз байроғи бундан-да юксакроқ кўтарилиши мумкин эди. Фақат спортчиларимизга озгина маҳорат, озгина тажриба ва яна озгина ортда миллионлар турганини ҳис қилиш туйғуси етишмагандек. Ва бундан қатъий назар, аламли мағлубиятларга қарамасдан XIII Осиё ўйинлари Ўзбекистон спортчилари учун тажриба ва синов майдони, қолаверса, келгуси муваффақиятлар учун замин бўла олади. Келгусида озод Ватанимиз — Ўзбекистон байроғи жаҳон майдонларида юксакликларга кўтарилади.

Камол ОЛЛОЁРРОВ

«ШАЙТАНАТ»НИ ЎҚИЙМИЗ

Пойтахтимиздаги «Чинобод» оромгоҳида ёзувчи Тоҳир Малик билан ижодий учрашув бўлди. Тадбирни шоир Шукур Қурбон олиб борди. Мухлислар ўзларини қизиқтирган саволлар билан адибга мурожаат қилдилар. Суҳбат ўз-ўзидан ёзувчининг «Шайтанат» рўмонига кўчди. Китобхонлар ушбу асар халқ орасида севиб ўқилаётганлигини, асарнинг ҳаётийлигини, содда, тушунарли, равон тилда ёзилганини эътироф этдилар. Учрашувда романда кўтарилган тарбиявий -аҳлоқий масалалар атрофлича муҳокама қилинди.

Ваҳоб ТОЖИЕВ,
оммавий-маданий ишлар ташкилотчиси

БАЛЛИ, ОМОН АКА!

Обуна-99

Сурхондарё вилоятининг Шўрчи туманидаги Ш.Рашидов номидаги «Шўрчи дон маҳсулотлари ҳиссадорлик жамияти»нинг салкам минг кишилик жамоаси амалга ошираётган хайрли ишлар вилоятда анча маълум ва машҳур. Элни, халқни табаррук неъмат — ун билан таъминлашдек эзгу амални шижоатли меҳнатлари билан уддалаб келаётган корхона ишчи-хизматчиларининг бўлгуси йилда ҳам орзу-ниятлари кўп. Бу ерда бир кунда беш юз тоннадан зиёд сифатли ун, яна шунча миқдорда омухта ем, ва яна бир қанча турдаги дон маҳсулотлари тайёрланади. Иш кўплигига қарамай ишчилар маданий тадбирларга ҳам фаол қатнашадилар, бунинг учун корхонанинг кўркам маданият кошонаси улар хизматида. Бу ерда санъаткорлар, шоир ва ёзувчилар билан мунтазам учрашувлар ўтказиб турилади. Республикамиз, вилоятда чиқадиган газета-журналларга обуна масаласида ҳам корхона вилоятда биринчилар қаторида турибди.

Бу ишларнинг барчасига корхона бош директори, жисман полвон, табиатан эса ғоят тадбиркор ва маърифатпарвар инсон Омон ака Бекназаровнинг саъйи-ҳаракатлари диққатга сазовордир. Ёшлигида тўй, чавқиларда манаман деган полвонларга навбатни бермай, довруқ қозонган Омон ака, Омон полвоннинг ғоят ажойиб ва ғаройиб, эзгуликлар, яхшиликларга бой, инсоний саргузаштларга сероб ҳаёти, ўй-кечинмалари, орзу-умидлари бир ажиб достон бўлгулик. Ана шу полвон акамиз кўп нашрлар қатори бизнинг газета, яъни «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигини ҳам яхши кўриб ўқийдилар. Шул меҳрнинг натижаси ўлароқ Омон аканинг эллик нафар ишчи-хизматчилари газетамизга обуна бўлдилар.

Киройи мухлис бўлса — шундай бўлса!

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SANATI
1998 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 133-52-91

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—21.00.
Босишга топширилди 20.30.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир —Мукаррама МУРОДОВА

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0599. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6